

Liturgikus örökségünk VIII.
**A Biblia Évében a Szentírásnak görög katolikus egyházunkban való
használatáról 2008. november 13-án rendezett
szimpzion anyaga**

Kiadja:
a Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola
Liturgikus Tanszéke
Nyíregyháza
Bethlen G. u. 13-19.
Tel.: (42) 597-600
Fax: (42) 420-313
e-mail: atanaz@atanaz.hu

Felelős kiadó:
Dr. Soltész János
főiskolai rektor

Szerkesztette:
Ivancsó István
e-mail: ivancsoi@atanaz.hu

© 2008 Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Liturgikus Tanszék

ISSN 1786-2639
ISSN 1785-2722
ISBN 978-963-87809-7-3

SZENT ATANÁZ GÖR. KAT. HITUDOMÁNYI FŐISKOLA
LITURGIKUS TANSZÉK 20.

Liturgikus örökségünk VIII.

**A Biblia Évében a *Szentírásnak* görög katolikus
egyházunkban való használatáról
2008. november 13-án rendezett
szimpzion anyaga**

**Nyíregyháza
2008**

KOCSIS FÜLÖP

MEGNYITÓ

Minden ki tudja, hogy én nem vagyok a tudománynak értője, szakembere. A mai liturgikus szimpozion megnyitására – biztos – mint püspök kerültem ide. De azért azt hozzátehetem, hogy nagy örömmre szolgál ennek a szimpozionnak a témája, a két nagy területnek az összekapcsolása: a liturgia és a Szentírás.

Műkedvelő vagyok. De mind a kettőben. A liturgia is az életnek elengedhetetlen része, és a Szentírás is ugyanígy. És külön nagy-szerű lehetőség az nekünk, keleti szertartású keresztényeknek, görög katolikusoknak, hogy ezt a kettőt, a kettőnek a kapcsolatát szívünk mélyéből ismerhetjük, és kell hogy ismerjük. Nálunk a Szentírásnak a megjelenése, meghallgatása, még olvasása is liturgikus. Amikor a Szent Liturgián felhangzik az evangélium, Szent Pál leveleinek valamelyik szakasza, az Apostolok Cselekedetei, vagy valamelyik másik újszövetségi rész, az nem annyira a lectio-nak a része, hanem egy liturgikus mozzanat, amikor a maga pompájával körülvéve kiemelkedik, és szól hozzánk az Isten.

Tehát a Szentírás megjelenése az életünkben liturgikus. Arról pedig nem nagyon kell sokat beszélni, hogy a liturgiánk pedig biblikus. A Szentírásból gyökerezik, a Szentírásból táplálkozik. És annak az embernek, aki jól ismeri a Szentírást, annak van esélye, hogy jól érti és ismeri a liturgiánkat. És bizony, ezt meg is fordíthatjuk: az, aki benne él a liturgiában, annak minden részletében, annak minél több részletét megéli, az nagyon-nagyon sokat kap, sok segítséget kap a Szentírásnak az ismeretéből és az értéséből.

Újabb nagy kincsünk nekünk, görög katolikusoknak, hogy az egyháznak ezt a hatalmas két pillérét, a liturgiát és a Szentírást mi valamiképpen mélyrőfakadó gyökérrel egyként tudjuk kezelni. Adja Isten, hogy ez valóban így legyen! És hitem szerint ha görög katolikus egyházunk fejlődik, továbbfejlődik az eddig elindult úton, akkor az egyre inkább így lesz.

Ennyit tudok hozzátenni a két nagy terület kapcsolódási pontjához, összekötődésének fontosságához. És ez a mai szimpozion remé-

Megnyitó

nyeink szerint részleteiben is rámutat arra, hogy mindez hogyan jelenik meg a mi görög katolikus egyházunkban.

Ezzel az érdeklődéssel és kíváncsisággal nyitom meg ezt a szimpoziumot.

ÖBBÁGY LÁSZLÓ

LITURGIKUS PERIKÓPÁK ÉS BIBLIKUS HÁTTERŰ LITURGIKUS SZÖVEGEK MINT A KATEKUMENÁTUS ÚTJELZŐI

A népi bölcsességnek gyakorta igazat kell adnunk: „Aki sokat markol, keveset fog”. Tisztában vagyok vele, hogy a címben foglalt tartalom túlzottan tág ahhoz, hogy egy rövid előadás – vagy akár egy elviselhető hosszúságú tanulmány – keretében tudományos igénnyel lehessen kifejteni azt. A tartalmi gazdagság okán valószínűsíthető és talán joggal kifogásolható felületességgel együtt is föl vállalom azonban, mert úgy gondolom, a kateketika és a lelkipásztori teológia praktikuma megengedi számomra, hogy – tiszteletben tartva a szimpozion alapvetően liturgikus és biblikus szakmai kereteit – vázlatos gondolataimmal egy egészen konkrét gyakorlati igény, egy egészen konkrét, kötelező lelkipásztori feladat megoldásához keressem az útmutatást.

Az első néhány percben, úgy tűnik, tisztességtelenül eltávolodom az említett két szakterülettől; valójában azonban ebben az első gondolatkörben csak a keretet szeretném megmutatni, amelybe mondanómat ágyazni kívánom. *Liturgikus perikópák és biblikus háttérű liturgikus szövegek mint a katekumenátus útjelzői* című előadásom címsorából ezért elsőként a katekumenátus szót emelem ki, és egész röviden a katekumenátus kérdéskörét járom körül.

Ha a *katekumenátus* szót kiejtem, elsőként mindenkinek az öke-resztény kor egyházának hitoktatási modellje jut az eszébe. A részletek ismertetésére, katekézis-történetre most nincs időnk, ez a háttér azonban nyilvánvalóan benne van az egyház mai gyakorlatának „trendjében” és rendjében. A katekumenátus kifejezést most természetesen a mai egyházi szóhasználat, a mai teológia és lelkipásztori gyakorlat összefüggésében használom.

Már a II. Vatikáni Zsinat ismételtén, több dokumentumában is emlegette a katekumenátus intézményét. Az Apostoli Szentszék végül 1972-ben adta ki a rövidített nevén *OICA*-ként ismert *Ordo Initiationis Christianae Adultorum*, azaz a *Felnőttek beavatása a keresztény életbe* című rendelkezését. Ez a dokumentum tulajdonképpen visszaállította a

katekumenátus intézményét, kidolgozta annak mai liturgikus és lelkipásztori gyakorlatát; arról rendelkezett, hogy a felnőttek, a fiatalok és az értelmük használatára eljutott gyermekek hogyan készüljenek fel a beavatató szentségek, a keresztség, a bérmálás és az Eukarisztia vételére.

Ezt a rendelkezést – erősen közösségi jellege miatt – az akkori politikai hatalom hazánkban nem engedte megjelenni, de talán kevésbé is lett volna időszerű, mint ma, hiszen felnőtt keresztség a hetvenes években Magyarországon még ritkán fordult elő. Manapság azonban egyre gyakrabban találkozunk olyan felnőttekkel és fiatalokkal, akiket fel kell készítenünk keresztségre, bérmálásra, első gyónásra, szentáldozásra. Nagy számban vannak olyan iskoláskorú gyermekek is, akik nincsenek megkeresztelve. E tény mellett adott szentség-kiszolgáltatásaink fájó tapasztalata: a szentségeket fölvevők 90 százaléka a legtöbb plébánián, parókián rövidesen elmarad a templomból (ráadásul nemcsak a gyermek elsőládozók, hanem a felnőttként keresztelkedők is). Nem kétséges, hogy az *OICA*, a katekumenátus bevezetésének alapdokumentuma nálunk is rendkívül időszerű. Hozzátehetjük mindehhez, hogy az 1998-ban magyar nyelven is megjelent *KÁD*, a *Katekézis Általános Direktóriuma* még tovább lép, amikor kijelenti, hogy minden katekézisnek és minden szentségi felkészítésnek modellje a katekumenátus kell legyen. Ennek kell inspirálnia a katekézis minden egyéb formáját. Ez azt is jelenti, hogy az egyház szándéka, mai látásmódja szerint a katekumenátus szellemisége tulajdonképpen megjellegzi, meghatározza nemcsak kateketikai, de egész lelkipásztori szemléletünket.

A katekumenátus bevezetése végül – közel harminc évvel a világegyházban történt premier után – a magyar katolikus egyházban 1999-ben, illetve gyakorlatban az ezredfordulón történt meg. Mivel azonban az *OICA*-t az Istentiszteleti Kongregáció jegyezte és az Országos Liturgikus Tanács fordította le, és az egész dokumentumnak inkább a rituálé jellege domborodik ki, mintsem a lelkipásztori és kateketikai, *görög katolikus egyházunk* tulajdonképpen *nem vett tudomást róla*; köreinkben mind az *OICA*, mind az *FK (Felnőttek Katekumenátusa, Felnőttek beavatása a keresztyén életbe – az OICA magyar változata)* majdhogynem teljességgel ismeretlen maradt.

Sok paptestvéremmel együtt úgy vélem: ahhoz, hogy a szentségek felvevői a hit szentségeiként tekintsék az isteni misztériumokat, amelyekben részesülnek, s hogy beavatásuk ne csupán külsőséges rítus, hanem valóban az egyház liturgikus közösségébe és a krisztusi életbe való tudatos és vállalt bevezetés legyen, *görög katolikus egyházunkban*

is szükség van a katekumenátus megújított intézményére. A kérdés a „hogyan”. – Érdekes módon az *OICA* hiányosságai jelenthetnek kapaszkodót számunkra, hiszen – bár alapidokumentum – sok minden hiányzik a lapjairól. Éppen rituálé jellegéből adódóan nem derül ki belőle, mi legyen a katekumenátus tananyaga, mi legyen a tanítási módszer, hogyan lehet konkrétan segíteni a katekumenek megtérését stb. A hiányosság ugyanakkor magában rejti a szabad és rugalmas kivitelezés lehetőségét is.

Nos, ehhez a „hogyan”-hoz szeretném keresni a szempontokat a mai konferencia adta szakmai keretek között.

* * *

A katekumenátus görög katolikus rendjének kidolgozására több lehetőség kínálkozik, amelyek – meglátásom szerint – jól kiegészíthetik, kiegészíthetnék egymást. Csak az utalás szintjén említem meg *keresztési szertartásunkat*, amelynek felépítése (a hitjelöltek közé való felvétel, a névadás, a sátán megtagadása, a hit megvallásának megelőző mozzanatai révén, illetve a kereszttség és a bérmálás együttes kiszolgáltatásának gyakorlata alapján) önmagában is jelzi a katekumenátus útját, és felveti annak e minta szerint történő alakításának lehetőségét.

Felépíthető a katekumenátus *Szent Liturgiánk szerkezetére* is, amely máig őrzi a hitjelöltek jelenlétének és bekapcsolódásának tartalmi elemeit, sőt – ha az Előszenteltek Liturgiájára, a felvilágosulandókért végzett könyörgésekre, illetve a nagyszombati Bazil-liturgiára gondolunk, elmondhatjuk, hogy – a katekumenek kereszttségig kísérésének mozzanatait és magát a szentség-kiszolgáltatást is. A nagyszombati olvasmány-sor nyilván nemcsak Urunk halála és feltámadása ünneplésének bibliai háttér-anyaga, hanem a keresztelés beavatásnak a halál és feltámadás képeivel történő körülírása is. A keresztelőmedence a sír, melyben a katekumen földi teste elpihen, és az anyaméh, amelyből örök életre születik. Ezek a szempontok ugyanakkor természetesen nemcsak a Szent Liturgiára építhető katekumenátus-szerkezetben érvényesülhetnek, hanem még inkább megjelennek és kiteljesednek a később említendő nagyböjti megközelítésben.

Jelen szűkös időbeli keretek között hasonlóképpen csak utalok – de a liturgikus perikópák iránti egyre komolyabb figyelemmel utalok – *egyházi évünk felépítésére*, amely szintén tálcán kínálja magát, hogy a katekumenátus rendjének alapja legyen. Szeptember 1-jének perikópája Jézus programbeszéde: „Az Úr Lelke rajtam. Ő küldött, hogy örömhírt

vigyek a szegényeknek.” Órigenész Lukács-kommentárja szerint a szegények itt nem csupán szociális kategória, nem is csak a „Jahve anavim”, az „Isten szegényei” lelkiségét képviselők, hanem azok, akikhez még nem jutott el Krisztus örömhírének gazdagsága. Az egyházi év kezdetén ezzel a perikópával indítani a hitjelöltek felkészítését, akikhez most készül eljutni Krisztus örömhírének gazdagsága – ez valódi programot ad a katekumenátusnak. A liturgikus esztendő történéseinek megünneplése, az egyházi év során felolvasott bibliai szakaszok nyilvánvalóan mind a tanítás, mind a nevelés számára bőséges muníciót adnak a készüléthez; nem a pap vagy a katekéta kiváló gondolatainak bőségéből, hanem mindenekelőtt azért, mert hétről hétre magának a Húsvét fényében íródó evangéliumok Krisztusának szava járja át a feltámadás világosságával, mindenvasárnap örömeinek személyre szóló meghívásával a személyes húsvétjukra készülő katekumenek lelkét. Ehhez járulnak az Oktoékhosz gyönyörűségei, az ünnepek körül pedig a megfelelő szertartások nagy hatású szövegei. A katekumenátus utolsó részét jelentő, ún. műsztagógikus időszak lezárásaként pedig szebb befejezést semmilyen tanterv nem tudna kitalálni, mint az egyházi év végén az Istenszülő elszenderülésének eseménye, amelyet mint egy kis húsvétot ül meg az egyház, s amely megmutatja számunkra az ember életének valódi és végleges célját és beteljesedését. (Amit feltehetőleg a katekumen leginkább keres. Mi másért lenne itt?)

Jómagam a katekumenátus rendjének ezen teljes egyházi évet alapul vevő változatát gondolom mintának, amelynek megvalósíthatóságát idő-kereteit nézve is reálisnak tartom. Ezen belül tekintem páratlan alkalomnak, különleges esélynek, kairosznak a Nagyböjt, a Húsvét és a Pünkösd időszakát, liturgikusabban fogalmazva a *Triódion* és a *Pentekosztáron* adta keretet, mint olyan kiemelt lehetőséget, amelyre akár önállóan az egész katekumenátust is fel lehetne ugyan építeni,¹ de amely még inkább a teljes liturgikus esztendő koronájaként megélt hit- és egyházélmény sodró lendületével, sűrített csodájával vezet el a Krisztusba öltözöttség, az „élek, de már nem én, hanem Krisztus él énbenem” mindent felülmúló öröméhez.

Figyeljünk néhány részlet erejéig erre a páratlan alkalomra!

Ha a Triódion és a Pentekosztáron perikópáit és biblikus ihletésű liturgikus szövegeit a beavatási előkészület vezérfonalaként akarom

¹ Bár ez időbeli rövidegsége miatt ellene mondana az FK-nak.

meghatározni, akkor engedtessek meg, hogy ezt a Triód-kezdet előtt, *Zakeus vasárnapjával* kezdjem.² Aligha szabad kiengednünk a kezünk közül egy olyan perikópát, amely ennyire közel áll a katekumenek gondolataihoz, a beavatásra készülők világához.

A katekumen azonosul a fára mászó Zakeussal. Látni szeretné Jézust, ki kell hát emelkednie a hétköznapi körülmények közül (be kell lépnie a katekumenátus intézményébe – ez a fűgefa), hogy láthassa. Boldogok, akik keresnek; akik éheznek és szomjazzák az igazságot; akik egyre magasabbra törnek, hogy magasabbról lássanak; akik nemcsak horizontálisan, hanem vertikálisan is látni-tudni akarják az életet, a világot.

Pilinszky János egyik elmélkedésében – Simone Weil nyomán – mesét idéz. A cipészlegény alszik, amikor mátkája meglátogatja. Felébredve csak az üzenetet találja: hét év alatt el kell jutnia menyasszonya kastélyába, hogy a menyegzőt megtarthassák. Az erdő azonban, amelyen a legénynek át kell kelnie, olyan sűrű, hogy hiába vágja a fákat, bokrokot, nem jut előre. Egyszer egy vadállat elől az egyik fa tetejére menekül, s ott észreveszi: a lombkorona tetején járni lehet. Elindul: s bár az út így is hosszú, a láthatáron ott a kastély, amely vonzza, s a cipészlegény a kitűzött időre megérkezik kedveséhez. – A katekumen, aki „mátkája” üzenetével a szívében kelt útra, Zakeus vasárnapján fára mászik, hogy a cél előtte legyen...

Zakeus azonban le is száll a fáról. És a katekumen is leszáll a fáról Zakeussal. Hogy megtanulja az üdvösségtörténet alapvető „mozgását”: Isten egyre közelebb jön, egyre „lejjebb száll”; közösséget vállal a legkisebbel is. „Leszálltál a magasságból, irgalmas Urunk...” A katekumen is meg kell hallja: Zakeus! Szállj le hamar! Itt lenn akarok találkozni veled. Itt, ebben a világban. Itt, az asztalnál. Itt, az élet örömeiben és gondjaiban. Zakeus, illetve a katekumen leszáll, mert lent van az ő Istene. Lent, a legkisebben a legbiztosabb a jelenléte. „Amit egynek teszten a legkisebbek közül...” Aki leereszkedik, fölemeltetik. „Mindaz, aki magát megalázza, fölmagasztaltatik...”

A cipészlegény tehát mégiscsak végigjárja az erdőt. De ha már volt fenn, kisebb eséllyel következik be, hogy „az emberélet útjának felén egy nagy sötétlő erdőbe jutottam, mivel az igaz utat nem lelém”. Ha

² Alexander Schmemmann és Olivier Clement A nagyböjt és a húsvéti titok című könyvének felépítése is Zakeus vasárnapjával indul, „a vágy vasárnapjának” nevezve ezt a napot. (Vö. SCHMEMMANN, A. – CLEMENT, O., *A nagyböjt és a húsvéti titok*, Budapest 2007, 19.)

botladozva is olykor, de lent is a kastély, a fenti fény, a menyező igézete világitja be lépteinket életünk rengetegében.

A mai ember, a mai élet megszokott irányai: jobb, bal, előre, hátra. Zakeus azt mutatja: a „föl” és a „le” ezeknél előbbre való. A katekumenek sejtik ezt, és igazi ajándék, hogy néha nekünk, a velük s értük tevékenykedőknek is újra emlékezetükbe idézik...

Legyen szabad egy személyes gyakorlati példát, egy „egyház-községi titkot” is megosztanom Önökkel. A templomunk udvarán áll két szép, gazdagon termő, lassanként szinte fává terebélyesedő fügebokor. Zakeus vasárnapján évről évre saját fügelekvárunkkal megkent kecszet eszegetünk, újra meg újra tudatosítva magunkban a fára mászás titkát: a Jézussal való találkozás örömét. Udvari két fügefánk ugyanakkor helyi egyházunk néhány felnőttként kereszténnyé lett tagjának konkrét kapaszkodót is jelentett a szentség felvételére történő készüllete során. Mit rejt a „fügefamászás katekumenátusa”?

A bűnbeesést követően Ádám és Éva fügefalevéllel takargatta szégyenét. Bűneinket lehet ugyan ideig-óráig takargatni, de elrejtözni sem Isten, sem önmagunk elől nem tudunk. A katekumenátus mindenféle eddigi rejtőzködésünk feladása, befejezése.

„Fügefánk árnyékában üldögélni” – ez a bibliai kép a békére, az Isten és ember, ember és ember közötti harmóniára utal. A katekumenátus „üldögélés fügefánk árnyékában”; azaz: élet befelé; az imádság és az elmélkedés valós része a hétköznapiaknak.

Jeremiás próféta két kosár fügével szemlélteti a helyes és az elítélendő erkölcsi utat. Akik az élet napos oldalán járnak, gazdagok, hatalmasok, de mások kizsákmányolásából szedték meg magukat, azok rothadt, ehetetlen fügét kapnak. Isten a becsületes kisebbség, a szent maradvány, a szegények, üldözöttek, elesettek oldalán áll – övék a kívánatos, érett, finom füge. A katekumenátus ideje erkölcsi döntés is, választás a két út között (vö. *Didakhé*).

Natánael, másik nevén Bertalan apostol azt követően lesz Jézus tanítványa, hogy hallja a Mestertől: „Láttalak a fügefa alatt.” Minden bizonnyal a küzdelmes imádság, az Istent kereső, az élet értelmét fürkésző kutatás, a Transzcendens iránti nyitottság töltötte el Natánael szívét ott a fügefa alatt. A katekumenátus a szellemi-lelki küzdelem, az Istent kereső, az élet értelmét fürkésző kutatás fügefája.

Egy gazda észreveszi, hogy fügefája már három éve nem terem. Kivágná, de intezője azt mondja: „Körülásom, megtrágyázom, hátha

terem jövőre”. – Isten türelme rejlik a példázatban. Ha évek óta hiányzik a valódi termés az életünkből, ő akkor is új meg új esélyt ad. A katekumenátus a türelem – és nem csupán a mások iránti, de mindenekelőtt a magam gyöngeségeivel, visszatérő gyarlóságaimmal szembeni helyes türelem – tanulásának ideje is.

Ha programunkat az egész egyházi évre tervezzük, és ennek megfelelően már a katekumenátus előrehaladottabb stádiumában gondolkodunk, akkor erőteljesebb hangsúlyt lehet adni Zakeus történetében a szentségekre utaló mozzanatoknak. A „leszállás” a keresztség, a Jézussal való találkozás a bérmlálás (megerősítés), a vacsora az Eukarisztia, a jóvátétel a bűnbocsánat szentségével kapcsolható össze.

Az arkhé szó kezdetet és lényegét is jelent. Szép és kifejező a Triód indulásakor, a *vámos és farizeus vasárnapján* kezdeni ünnepélyesen a jelöltséget vagy közvetlenül a keresztségre készülő intenzív időszakot. Az evangélium szavai a liturgikus szövegek segítségével tanítják a katekumennek az alázatot, bűnös mivoltunk felismerését, a farizeizmus veszélyét, ugyanakkor Isten látásmódját is. És persze az imádság bensejét, az Istenhez kapcsolódó ember szívét. Egy óvodás gyerek így fogalmazta meg a maga várakozását: „Milyen jó lesz, amikor engem megkeresztelnek, mert akkor Isten belülről vezet engem”.

A tékozló fiú vasárnapjának katekumenális vonatkozásai némiképp egybeesnek a lelki előrehaladás útján komolyan igyekvő, keresztségi elkötelezettségét újra meg újra felülvizsgáló keresztény ember szempontjaival, ugyanakkor többletet is jelentenek. A személyes értelmezésen túl („a tékozló fiú regéjét sokan csináltuk újra már”) a liturgia által elénk adott üdvösségtörténeti értelmezésben (az Ádám a paradicsomon kívül / a zsoldáros Babilonban / a tékozló fiú a vályúnál összetett párhuzamában) nemcsak az válik nyilvánvalóvá, hogy a tékozló fiú az elesett ember, hanem az is, hogy ezért az elesett emberért, a tékozló fiúért a nagybetűs Fiú hagyja el az otthonát; hogy emberkereső az Isten; hogy az allelujával és doxológiával énekelt és így a mennyei Jeruzsálemre utaló zsoldár már itt a Húsvét fényével ragyogja be a kezdődő Nagy-böjtöt, a keresztségre (feltámadásra) készülő katekumént.

A húshagyó vasárnap az ítéletről, a *vajhagyó vasárnap* a helyesen megélt böjtről szól. A liturgikus szövegek ugyanerre vonatkoznak, és mindenekelőtt a szeretetről beszélnek. Az ítélet mércéje: „Amit egynek

tettetek a legkisebbek közül, nekem tettétek”. A böjtöt is a szeretetnek kell irányítania. Az Előszenteltek Liturgiája első sztihirája szinte szó szerint idézi Izajás próféta szavait az Istennek tetsző böjtről: „Testileg böjtlőlvén, atyámfiai, böjtlőljünk lelkileg is: törjük szét az igaztalanság bilincseit, távolítsuk el a mulandóság konok kívánságát; tépjünk szét minden igaztalan írást, adjunk kenyeret az éhezőknek, s fogadjuk házunkba a hajléktalan szegényt...” (vö. Iz 58,3b-7).³

Nagyböjt első vasárnapjának perikópája (Jn 1,43-51) János és András, Fülöp és Natánael meghívása. Egyszerre több, rendkívül gazdag találkozás-történet. „Jézus hátrafordult... Mit kerestek?” – „Hol laksz?” – „Jöjjetek, nézzétek meg!” Elmennek, megnézik, majd elmondják: heurékámen, megtaláltuk! – Aztán a szkeptikus natánaeli mondat: „Jöhet valami jó Názáretből?” Mintha ma hallanánk a kétségeskedést: Adhat még nekünk valamit a kereszténység? Nem vitatkozunk, hanem: Jöjj és lásd! Natánael felé is ez az első lépés – a többit Jézus végzi el.

„Az emberek keresztényekké lesznek és nem mint ilyenek születnek”.⁴ Az Egyházhoz vezető út kezdete a tanítványság kezdete. Az újraevangelizálás kérdése ma így hangzik: Egyház, hol laksz? A titokban?⁵ Akkor merd mondani az európai embereknek: Jöjjetek és nézzétek meg! A katekumenátus nem iskola, hanem élet, tapasztalat. A misszió a hit túlesordulása.

„Fülöp Betszaidából származott...” A János-evangélium egy későbbi részlete miatt érdemes erre az apró megjegyzésre is odafigyelnünk. Mert az ünnepen jelenlévő pogányok Fülöpöt merik majd megszólítani – azt, akiről tudják: közülük való –, amikor látni szeretnék Jézust (vö. Jn 12,20kk). Ez a mozzanat a katekumen későbbi missziós feladatára, megszólíthatóságára, Jézusra mutató áttetszőségére hívja fel a figyelmünket.

Bár a műsztagogikus időszakban – mindenekelőtt az emmauszi tanítványok története kapcsán – komoly lehetőségünk nyílik szólni az Ó- és Újszövetség kapcsolatáról, előkép és beteljesedés viszonyáról, azért itt is megemlíthető, hogy „akiről Mózes törvényében és a prófétáknál szó van”, azt találták meg az apostolok Jézusban. Az ősegyház katekézise tükröződik itt, amelynek során magától értetődő, hogy „az Írásból kiindulva” kell hirdetni Krisztust (vö. ApCsel 8,35).

³ *Dicsérjétek az Urat! Görög szertartású katolikus énekeskönyv*, Budapest 1994, 262.

⁴ TERTULLIANUS, *Apologeticum*, 18.4.

⁵ A német *Geheimnis, geheim* (titok, titkos, gör. *mysterion*) azt jelöli, ami az otthonhoz tartozik, amit jól ismertünk.

Végül nyilvánvalóan a katekumen felkészítésének, előkészületének is az a célja, hogy magáévá tegye Natánael vallomását: „Te vagy az Isten Fia!”

Nagyböjt 2. vasárnapjának evangéliumi részlete sok-sok katekumenális szempontot rejtő gyógyítástörténet (Mk 2,1-12).

A bénát „négyen vitték”. Az egyház életének egymással elválaszthatatlanul egybetartozó összetevői (kérügma, koinónia, diakónia, eukhé) közepette igazán meg tudjuk itt sejtetni a közösség mivolt hangsúlyait. Elmélyíthetjük a hit- és szeretetközösség egységét (karitás nélkül nincs egyház), illetve a befogadó közösségnek az egyház egészét magában hordozó titkát.

A katekumen – bár keresztsége előtt nyilván nem kell meggyónnia (ott gyónás nélkül tapasztalja meg a „boldog, kinek bűnei megbocsáttattak...” csodáját és örömét) – a bűnbánat szentségére is készül, a bűntől való érett szabadulás útját is keresi. „Bocsánatot nyertek bűneid” – halljuk az evangéliumban. A szentségek felvételére készülő számára értelemmel és szívvel egyaránt megtanulandó „tananyag”, hogy „az Emberfiának van hatalma a bűnök megbocsátására.” Egyedül neki van hatalma.

Nagyböjt 3. vasárnapja kereszthódoló vasárnap. A kereszt áll a középpontban, és a Szent Kereszt tiszteletében a Nagypéntek és a Húsvét összefüggése, valamint saját személyes keresztünk vállalása. A katekumen számára ez a vasárnap szembenézés lehet a szenvedés kérdésével, annak botránnyával és lázító valóságával, amely elméletben és gyakorlatban egyaránt minden keresztény embert megpróbál. A középpont itt is Krisztus keresztségének csöndes misztériuma, hiszen sokkal többet nem tudunk mondani, mint hogy Isten Jézusban nem megmagyarázta, hanem felvállalta az emberi szenvedést; a szenvedés problémájára Isten úgy válaszol, hogy osztozik benne. S bár keresztségeinket sokszor nem értjük, hitünkben Krisztus keresztségének szilánkjáiként hordozzuk azokat.

„Aki követni akar, tagadja meg magát, vegye föl keresztjét...” (Mk 8,34-9,1 az aktuális perikópa). – Mit jelent ez? Vállalni az Isten által számunkra kijelölt feladatot, azaz Isten akaratát keresni, Isten akaratára szerint élni. – Nem igazi önmegtagadás a csupán aszketikus gyakorlatokban megmutatkozó lemondás. A tagadás: „nem ismerem azt az embert” (vö. Péter apostol). Az önmegtagadásban így kell megtagadnom magam, hogy egészen átadjam magam Istennek, akinek radikális igénye van az emberre. Nem maradhat bennem rezervátum, amelyben ne Ő lenne az Úr.

„Aki szégyell engem és az én szavaimat...”. Tanúságtételünk: az egyház, a helyi egyház, az egyes keresztények szintjén.

Nagyböjt 4. vasárnapja: Mk 9,17-31. A történet előzménye az Úrszínváltás eseménye, ahol Jézus – a lukácsi változat szerint – az exodoszáról beszélget Mózesrel és Illéssel. Ebben a „kivonulásban” ott van halála és feltámadása, a holdkóros fiú gyógyításában pedig ott van mindnyájunk halála és feltámadása. „Kiment belőle... Meghalt... Kézen fogva fölemelte... Felállt...”. Mintha már a Húsvét ikonja lenne lelki szemeink előtt, ahol az Úr kézen fogja, csuklón ragadja Ádámot, és kiemeli az alvilágból. A katekumen számára itt egyrészt újra a keresztség mint személyes Húsvét kerül előtérbe, másrészt a hit ereje és egyúttal esendősége. A „hiszek, Uram, segíts hitetlenségemen” vallomása jelzi, hogy hitünkkel soha nem vagyunk készen, az naponta kimondott – és néhanapján bizony nehezen kimondott – ámen.

Nem lényegtelen momentuma az evangéliumi történetnek a tanítványok csődje. A katekumen saját életében is meg fog tapasztalni ilyen helyzeteket; az újonnan hitre jutott keresztény számára pedig egyenesen botrányt tud okozni az egyház tagjaiban megtapasztalt gyarlóság, a kései tanítványok csődje...

Nagyböjt 5. vasárnapján részben ugyanez a téma folytatódik (Mk 10,32b-45). „Félve követték” – olvassuk a perikópában. Márk a tizenkettőben tükrözteti a korai egyházat, amelyben megütközés tárgya a keresztség. Hallunk a hatalom kísértéséről, sértődésről, bántásról a tanítványok körében. „Köztetek azonban ne így legyen”. Az evangéliumi válasz a szolgáló szeretet. Az egyház élete, emberi gyöngeségeinek elfogadása és isteni küldetésének tudatosítása a katekumenátus lényeges mozzanata. Az egyház maga is naponta szorul rá Isten irgalmára – épp ezért nem lesz soha „elitek gyülekezete”, hanem megmarad Isten vándorló, az ő irgalmáról és szeretetéről hiteles tapasztalattal rendelkező és hiteles szóval tanúskodó népének.

Külön előadást, külön tanulmányt érdemel a katekumenátus szempontjából a *Nagyhét* és a *Húsvét* perikópa-sora, az arra épülő liturgikus szövegek végig gondolása s a templomi szertartások ilyen irányú vonatkozásainak elemzése. Rövid áttekintésünk azonban – a maga felületességeivel együtt is – enélkül is azt mutatja, hogy a Húsvét előtti időszak evangéliumi perikópái és liturgikus lehetőségei tálcán kínálják a katekumenátus rendjében történő szentségi felkészülés esélyét. „Húsvét

vigiliájához mint a keresztyény beavatás normális keretéhez való ragaszkodás sem nem egyházi nosztalgia, sem nem doktrinális vágyakozás. Egyszerűen nincs az évnek más időpontja és más liturgikus kontextusa, amely ilyen gazdag kerettel szolgálna a keresztyény beavatásnak és jelentésének. A beavatás nemcsak meghalás és föltámadás Krisztusban, amint az Egyház régóta megemlékezik az ő átkeléséről a halálból az életre. Sokkal fontosabb, hogy a beavatás belépés az ő testi, valóságos jelenlétébe, ami az Egyház... Csak a Húsvét Vigiliája hozza meg *a keresztség ekkleziológiai méltóságát*” (Aidan Kavanagh).

A *Pentekosztárion* evangéliumi szakaszai (mindenekelőtt a szamariai asszony, a beteszdei inaszakadt, a vakon született története) a *müsztagógikus katekézis* alapszövegei lehetnek. Ezeket a szentírási helyeket kiválóan erősítik fel egyrészt az adott vasárnaphoz tartozó, másrészt a mindvégig a Húsvét örömét éneklő, a Mennybemenetelig a feltámadás kirobbanó örömétől duzzadó liturgikus énekek.

A müsztagógia bizonyos értelemben lezárul a Pünkösddel (hiszen a Szentlélek eljövetele, az egyház startja, a Szentháromság megünneplése, a személyes küldetésre, tanúságtételre történő felszólítás mind hozzátartozik az ötvenedik nap tartalmához), de amint az egyházi év üdvösségtörténeti köre a Koimeszisszel zárul, úgy meglátásom szerint – praktikus okok miatt is – jó, ha a katekumenátus intézményes lezárásának időpontja a Nagyboldogasszony ünnepéhez kötődik. A müsztagógikus katekézis liturgiánkhoz kapcsolt mai változatának végiggondolása azonban szintén külön tanulmányt igényel.

Úgy hiszem, ki kell mondanom, hogy mindaz, amit az *OICA* a római katolikusok számára adott katekumenátus rendjében előír, amit a szakirodalom ezzel kapcsolatban sokszor új meglátásként megfogalmaz, tulajdonképpen halvány és korántsem tökéletes leképzése *a keleti egyház liturgikus gyakorlatában* majdhogynem teljes mértékben adott rendnek. Azt is mondhatnám: én itt most nyitott kapukat döngetek, és a paptestvéreknek, teológiai hallgatóknak, a szertartásunkat ismerő és lelkiségünkben otthonos laikus híveknek a világon semmi újat nem mondok. De akkor miért nem él egyházunkban mégsem – sem hivatalosan, sem nem hivatalosan – a katekumenátus intézménye, gyakorlata?

* * *

A *KÁD* azt írja: „Sok régóta keresztyény országban a megkeresztelték egész csoportja elvesztette a hit eleven érzékét... vagy nem is

vallja magát az egyház tagjának... mert életükben eltávolodtak Krisztustól és az evangéliumtól. Ez a helyzet *új evangelizációt* igényel. Ehhez az alapvető katekézisnek és a katekumenátus-szerű hitre vezetésnek elsőbbséget kell biztosítani”. Mindehhez Ratzinger bíboros még hozzáteszi, kiemelve a katekumenátus során meg- vagy újjászülető, hitben élő keresztény közösségek szerepét: „Ezek a közösségek adhatnak a hívőknek erőt, hogy *mintegy útitársaságokban átkeljenek a szekularizmus sivatagán*. Ezek az örvendező és reményben élő közösségek fogják meghívni a kívülállókat az evangéliumi életre.”

Görög katolikus egyházunk örömteli gazdagságának nem csupán alkotóeleme, de egyik legfőbb jellemzője a liturgikus perikópák logikájának, valamint a biblikus háttérű liturgikus szövegek lelkiségének értéke. Meglátásom szerint ezt az értéket egyházunk katekézise is egyre inkább érzékeli: megállapítható, hogy a liturgikus katekézis területén – ha nem is elegendő, de – komoly szemléletbeli előrelépés történt. Bizalommal vélem, hogy *ezen értékek mentén* tudjuk, s hogy ezen értékek mentén *tudjuk*, ki tudjuk alakítani és meg tudjuk valósítani egyházunkban a jövőnk egyik lehetőségét – szórvány közösségeinket tekintve talán zálogát is – jelentő katekumenátus rendjét. Nem önmagáért, hanem azért, hogy „örvendező és reményben élő közösségeink meghívassák a kívülállókat az evangéliumi életre”.

BOHÁCS BÉLA

A HÚSVÉTI KÁNON BIBLIKUS TARTALMA

TARTALOM: 1. Bevezetés; 2. A kánon; 3. A húsvéti kánon biblikus tartalma és lelki értékesítése; 1/ Mózes éneke a Vörös-tengeren való átkelés után (Kiv 15,1-19); 3/ Annának, Sámuel anyjának hálaéneke (1Sám 2,1-10); 4/ Jahve dicsőséges eljövetele – Habakuk imája (3, 2-19); 5/ Izajás zsoltára (Iz 26, 9-22); 6/ Jónás imája a cethalban; 7/ A három ifjú a tüzes kemencében (Dán 3,26-45.52-56); 8/ A három ifjú a tüzes kemencében (Dán 3, 57-88); 9/ Szűz Mária hálaéneke (Lk 1,46-55) és Zakariás hálaéneke (Zak 1,68-79); 4. Összegzés.

Bevezetés

Köztudott, hogy a bizánci liturgia „pászkacentrizmusa” minden kétségen felül áll. A feltámadás emberi értelmet felülmúló ténye nemcsak a húsvéti időszak liturgiájában nyilvánul meg, de az egész liturgikus év vasárnapjainak nyolchangú – oktoéchosz – énekeiben is.

Húsvét vasárnapjának, de az egész húsvéti időszaknak a reggeli istentisztelete is tartalmazza a feltámadási kánont.¹ Előadásom röviden a húsvéti kánon biblikus tartalmát tárgyalja. Az előadás biblikus szempontból csupán a nyolc óda² szövegét mutatja be. A húsvéti kánon szövegét a hivatalos magyar fordítás alapján a *Dicsérjétek az Urat!* görög katolikus énekeskönyvből használtam.³ A Bibliai idézeteket az *Anthologhion di tutto l'anno* mű segítségével dolgoztam fel.⁴

2. A kánon

A kánon görög eredetű szó: *kanón*, amelynek az értelme zsinórmérték, szabály vagy törvény.

¹ IVANCSÓ, I., *Görög katolikus liturgikus kislexikon*, (Szent Atanáz Hittudományi Főiskola Liturgikus Tanszék 6), Nyíregyháza ²2001, 38-39.

² BOHÁCS, V., *Krátly liturgický slovník*, Prešov, 2002, 20.

³ *Dicsérjétek az Urat! Görögszertartású katolikus énekeskönyv*, Budapest 1984, 371-381.

⁴ *Anthologhion di tutto l'anno*, Roma 2000, vol. 3, 155-162.

Több értelemben használt kifejezés, pl.:

1. Bibliai értelemben: A szentírási könyvek jegyzéke.
2. Egyházi értelemben: egyházi joggyűjtemény vagy az egyházi törvénykönyv valamelyik cikke: ET 255. kánon.
3. Egyházzeneben: egy vagy több ütemkülönbséggel belépő (azonos) szólamok.
4. A szentek jegyzéke. (Kanonizálás: „szentté avatás”, felvétel a szentek jegyzékébe.)
5. A keleti kép, ikonfestés szabályai.
6. Az utrenye lényeges részét alkotó, kilenc ódából álló himnusz-füzér.⁵

A bizánci egyházban a kánon pontos szabályok szerint összeállított énekek sorozata.

Egy teljes kánon kilenc ódából áll. Minden óda egy-egy szentírási énekre alapozódik, azt használva fel alapgondolatként. Ezek a szentírási énekek:

1. ódához: Kiv 15,1-19 – Mózes éneke a Vörös-tengeren való átkelés után;
2. ódához: MTörv 32, 1-43 – Mózes éneke halála előtt;⁶
3. ódához: 1Sám 2,1-10 – Annának, Sámuel anyjának hálaéneke;
4. ódához: Hab 3,2-19 – Jahve dicsőséges eljövetele;
5. ódához: Iz 26,9-20 – Izajás zsoltára;
6. ódához: Jón 2,3-10 – Jónás imája a cethal gyomrában;
7. ódához: Dán 3,26-45.52-56 – A három ifjú a tüzes kemencében;
8. ódához: Dán 3,57-88 – A három ifjú tüzes kemencében;
9. ódához: Lk 1,46-55 – Szűz Mária hálaéneke; és Lk 1,68-79 – Zakariás hálaéneke.

A szentírási énekek alapgondolata fejeződik ki a megfelelő kánon-ódákban. A kánon-költészet kimagasló példája Krétai Szent András bűnbánati nagy kánonja, melynek végzése a Nagyböjt ötödik csütörtökjének reggeli istentiszteletére van előírva (nagy hódolás.) Egy másik híres és ismert kánon Damaszkuszi Szent János húsvéti kánonja, amelyet az egész húsvéti időszakban énekelnek a bizánci szertartású egyházban.⁷

⁵ VERBÉNYI, I. – ARATÓ, M. O., *Liturgikus lexikon*, Budapest 1989, 112.

⁶ A második óda – bűnbánati jellege miatt – csak nagyböjtben jelenik meg a sorrendben.

⁷ IVANCSÓ, *Görög katolikus liturgikus kislexikon*, (1. lábj.), 30-31.

3. A húsvéti kánon biblikus tartalma és lelki értékesítése

1/ Mózes éneke a Vörös-tengeren való átkelés után (Kiv 15,1-19)

1. Óda: *Föltámadás napja a Pászká, az Úrnak Pászkája, világosodjunk fel népek, mert a halálból az életre, és a földről az égbe átvitt minket Krisztus Istenünk, kik az ő győzelmét énekeljük* (Kiv 15,1-19).⁸

A választott nép öröme a Vörös-tengeren való az „átmenet” után óriási lehetett. Hiszen a rabszolgasorból kiszabadulva valójában szabad nemzeté is lettek. Tudták, az Úr győzelme ez, mert a lovat és a lovast Ő vetette a tengerbe, ezért ünnepeljük az Úr győzelmét. A bizánci liturgia minden év nagyszombatján olvassa a Vörös-tengeren való átkelés eseményét és énekléi Mózes énekét.

Tisztítsuk meg érzéseinket, és meglátjuk a feltámadás megközelíthetetlen fényében tündöklő Krisztust, és tisztán halljuk, midőn mondja: Örvendjete! Kik az ő győzelmét énekeljük.

A második ének szintén az Úr győzelmét ünnepli, mégpedig új tartalommal bővítve. Az új tartalom nem más, mint az örvendezés Krisztus győzelme felet a halálon. Itt ismételt az Úr győzelmét ünnepeljük, amit a Biblia szerint gyakran tapasztalt a választott nép.⁹

Az egek méltán vigadjanak, és a föld örvendezzen, ünnepeljen az egész látható és láthatatlan világ, mert föltámadt Krisztus, az örökké tartó vigasság (Iz 49,13).¹⁰

Az Isten győzelme feletti örvendezés a földi viszonyokban is tartás jelleggel bír. De a halál feletti győzelem, amit a második isteni személy megtestesülése után halálával és feltámadásával valósított meg, az örökké tartó vigasság.

3/ Annának, Sámuel anyjának hálaéneke (1Sám 2,1-10)

3. Óda: *Jertek, igyunk új italt, nem a kemény sziklából csodásan fakasztottat; de a Krisztus sírjából csörgedező halhatatlanság forrá-*

⁸ Kiv 15,1-19: *Akkor Mózes Izrael fiaival együtt ezt az éneket énekelte az Úrnak: Magasztalom az Urat, mert dicsőség övezi, a lovat és a lovast a tengerbe vetette stb.*

⁹ Pl. Józs 6,1-16: Jerikó eleste.

¹⁰ Iz 49,13: *Zengjete dicséretet, egek, és ujjongj, te föld! Hegyek, daloljatok örömtökben! Mert az Úr megvigasztalja népét, és megkönyörül szegényein.*

sát, kiben megerősödünk (1Kir 1Sám 2,1-10),¹¹ (Mt 26,29),¹² (Kiv 17,6),¹³ (1Kor 10,4),¹⁴ (1Kir 1Sám 2,1).¹⁵

A sziklából fakadó víz a pusztai vándorlás alatt életmentő érték volt. Ugyanígy életmentő forrás a keresztény ember számára a Krisztus sírjából csörgedező hét kegyelem-forrás, amelyek megerősítik őt. Előképe volt ennek a krisztusi forrásnak a sziklából fakadt víz, mert „nincs olyan szikla, mint Istenünk”.¹⁶

Ma mindenek betelnek világossággal: az egek, a föld és az alvilág; ünnepeljék tehát az összes teremtmények Krisztus föltámadását, melyben megerősödnek (1Kir 1Sam 2,1).¹⁷

A szikla vonzéspontja az egész kozmosz számára a feltámadt Krisztus. Feltámadása megerősíti és megváltja a föld pilléreire helyezett világot, megremegteti az eget, mert ezek ma mind betelnek a Feltámadott világosságával.

Tegnap veled temetkeztem el, Krisztus, veled ébredek ma a feltámadóval; tegnap veled fölfeszítettem: dicsőíts meg engem is, Üdvözítő, a te országodban (Róm 6,3-11),¹⁸ (Lk 23,42).¹⁹

Meghalni a bűnnek és élni Krisztusnak a világban: az örök élet alapja a hívó embernek, amit a keresztség és a többi szentség révén nyerünk el mindnyájan.

4/ Jahve dicsőséges eljövetele – Habakuk imája (3, 2-19)

4. Óda: *A szent sírnak őrhelyén álljon ma velünk az isteni szózatú Habakuk, és mutassa a fényességtől tündöklő angyalt, ki világosan*

¹¹ 1Kir 1Sám. 2,1: *Akkor Hanna így imádkozott: „Szívem ujjong az Úrban, erővel tölt el Istenem. Szám nagyra nyílt ellenségeim ellen, mert örülhetek segítségednek, stb.*

¹² Mt 26,29: *Mondom nektek, mostantól nem iszom a szőlő terméséből addig, amíg majd az újat nem iszom veletek Atyám országában.*

¹³ Kiv 17,6: *„Én odaállok eléd a sziklára a Hórebnél. Üss rá a sziklára, víz folyik majd belőle, hogy igyék a nép.” Mózes úgy is tett, Izrael véneinek a jelenlétében.*

¹⁴ 1Kor 10,4: *Ittak ugyanis a lelki sziklából, amely kísérte őket, s a szikla Krisztus volt.*

¹⁵ 1Kir 1Sám 2,1: *Akkor Hanna így imádkozott: „Szívem ujjong az Úrban, erővel tölt el Istenem. Szám nagyra nyílt ellenségeim ellen, mert örülhetek segítségednek.”*

¹⁶ 1Sám 2,2

¹⁷ 1Kir 1Sám 2,1: *Akkor Hanna így imádkozott: „Szívem ujjong az Úrban, erővel tölt el Istenem. Szám nagyra nyílt ellenségeim ellen, mert örülhetek segítségednek.”*

¹⁸ Róm 6,3: *Vagy nem tudjátok, hogy akik Krisztus Jézusban megkeresztelkedtünk, az ő halálában keresztelkedtünk meg? stb.*

¹⁹ Lk 23,42: *Aztán hozzá fordult: „Jézus, emlékezzél meg rólam, országodban.”*

hirdeti nekünk: Ma lett üdvössége a világnak; mert föltámadt Krisztus, a mindenható (Hab 3,1-2),²⁰ *(Hab 2,1).*²¹

Az ószövetségben a prófétákat öröknek is nevezték. Erre utal a kánon szerzője is, amikor név szerint „szólítja a prófétát”, hogy álljon a szent sír őrhelyén és hirdesse a világnak, hogy Jahve betartotta ígését, és megadta a világnak az üdvösséget, amelynek világos jele a feltámadt üres sírhelye.

Mint a szűz méhet megnyitó fiúgyermek, jelent meg nekünk Krisztus, ki mint ember, ártatlan báránynak nevezteték, s mint Isten tökéletesnek mondatott; mert ő a mi bűn nélküli legtisztább Pászkánk (Kiv 13,2),²² *(Lk 2,23),²³ (1Pt 1,19),²⁴ (Lev 22,19),²⁵ (1Kor 5,7),²⁶ (Kiv 12,5).*²⁷

Jézus Krisztus a Szentlélektől fogantatott és Szűz Mária istenanyasága révén jelent meg a földön. Az Újszövetség Báránynak is nevezi. Egyiptomban az első Húsvét éjszakáján a bárány vére mentette meg a zsidó újszülötteket a haláltól.

Mint az egyéves bárány, a mi áldott koronánk, Úr Jézus, ki mindnyájunkért önként feláldozta magát, az engesztelő Pászka, és ki a sírből újra fölragyogott, mint az igazságnak tündöklő napja (Kiv 12,5).²⁸

A húsvéti egyéves áldozati báránynak hiba nélkülinek kellett lennie. A valódi húsvéti áldozati Bárány – Krisztus hibánélküli – bűn

²⁰ Hab 3,1: Habakuk próféta imája. A siralmak dallamára. Hab 3,2: *Uram, híred eljutott hozzám. Uram, tetteid megrendítettek; a mi időnkben is vidd őket végbe, a mi időnkben is add őket tudtul! Haragodban is gondolj az irgalomra!*

²¹ Hab 2,1: *Kiállok őrhelyemre, felállok a sáncre, és figyelek, hogy lássam, mit mond nekem, és mit válaszol a panasomra.*

²² Kiv 13,2: *„Szentelj nekem minden elsőszülöttet. Ami Izraelben anyja méhét megnyitja – akár ember, akár állat –, az mind az enyém”.*

²³ Lk 2,23: *Hosszú idő telt el, s közben meghalt Egyiptom királya. Izrael fiai pedig szolgaságban nyögtek, segítségért kiáltoztak, és fohászuk felhatolt Istenhez nyomorúságból.*

²⁴ 1Pt 1,19: *...hanem Krisztusnak, a hibátlan és egészen tiszta báránynak a drága vére árán.*

²⁵ Lev 22,19: *...annak hibátlan him szarvasmarhának, juhnak vagy kecskének kell lennie, mert csak így lesz kedves.*

²⁶ 1Kor 5-7: *El a régi kovással, hogy új tésztává legyetek, aminthogy kovásztalanok is vagytok! Hiszen húsvéti báránynkat, Krisztust feláldozták.*

²⁷ Kiv 12,5: *Az állat legyen hibátlan, him és egyéves. Vehettek bárányt vagy kecskét.*

²⁸ Kiv 12,5: *Az állat legyen hibátlan, him és egyéves. Vehettek bárányt vagy kecskét.*

nélküli – volt. Áldozata ezért kedves volt az Atyja előtt és a sírból mint tündöklő nap jelent meg.

Istennek ősatya, Dávid, a jelképi szekrény előtt örvendezve táncolt; mi pedig Istennek szent népe, az előképek beteljesülését látván, lelkesülten vigadjunk; mert feltámadt Krisztus, a mindenható (2Kir 2Sám 6,14).²⁹

A szövetség ládája a zsidó népnek az Isten jelenlétét jelentette. Amikor a ládát tartósan Jeruzsálemben helyezték el, Dávid király örömeiben táncolt előtte. Ma a szövetség láda templomaink szentségházai, amelyekben köztünk él és velünk marad az idők végezetéig a Jézus Krisztus. Benne beteljesültek számunkra is a jézusi előképek, és a szentségház előtt azért kell örömteli szívvel vigadnunk.

5/ Izajás zsolttára (Iz 26, 9-22)

5. Óda: *Keljünk fel kora hajnalban, és hozzunk balzsam helyett magasztaló éneket az Úrnak, és meglátjuk Krisztust, az igazság napját, ki örök életet áraszt mindnyájunkra* (Iz 26,9-20),³⁰ (Iz 26,9),³¹ (Lk 24,1).³²

A virrasztás jellegzetes része a liturgikus év ünnepeinek, főleg az ünnepek Ünnepeinek. A testi kényelmetlenség Nagyszombat éjszakáján is tisztábbá teszi a kegyelem révén „az igazság napjának” meglátását már kora hajnalban. Így látták az Urat a kivonulás tartama alatt a választott nép fiai is.

A te véghetetlen jóságodat, Krisztus, látván a pokol bilincseivel lekötöttek, örvendező léptekkel mentek a világosságba, dicsérvén az örök Pászkát (Iz 42,6),³³ (Iz 49,8).³⁴

²⁹ 2Kir 2Sám 6,14: *S táncolt is Dávid – teljes erejéből – az Úr előtt, közben egy vászon efod övezte.*

³⁰ Iz 26,9: *Utánad vágyódik éjszaka a szívem, s téged keres a lelkem bensőmben. Mert ha ítéleted utoléri a földet, a mindenség lakói megtanulják az igazságot stb.*

³¹ Iz 26,9: *Utánad vágyódik éjszaka a szívem, s téged keres a lelkem bensőmben. Mert ha ítéleted utoléri a földet, a mindenség lakói megtanulják az igazságot.*

³² Lk 24,1: *A hét első napján kora hajnalban kimentek a sírhoz, s magukkal vitték az előkészített illatszereket is.*

³³ Iz 42,6: *Én, az Úr, hívtalak meg az igazságban, én fogtam meg a kezed, és én formáltalak. Megtettelek a népnek szövetségül, és a nemzeteknek világosságul.*

³⁴ Iz 49,8: *Ezt mondja az Úr: „A kegyelem idején meghallgatlak, és az üdvösség napján megsegítetek. Én teremtettelek, és én teszek meg a nép szövetségesevé. Helyreállítom az országot, és kiosztom a pusztává lett örökséget.”*

A Biblia sokat beszél Isten jóságáról. Megtapasztalta ezt a választott nép is. A rabság után szabadság várta őket, a nélkülözés után pedig termékeny és gazdag ország. Krisztus feltámadása lelki síkon mutatta be jóságát az alvilágban majd a benne hívők seregének is a földön. Jóságáért örök hódolás illeti mint az „örök Pászkát”.

Járuljunk égő lámpákkal a sírból kiszálló Krisztushoz, mint mennyegzői vőlegényhez, és az Isten üdvhozó Pászkáját a mennybéli dicsőítő karokkal ünnepeljük (Mt 25,1),³⁵ (Zsolt 18,6).³⁶

Az ének szövege az okos és a balga hajadonok példabeszédére épül. Az okos hajadonok előrelátóak voltak és a vőlegény érkezése nem érte őket felkészületlenül. A keresztény is felkészülve kell hogy várja lelki Vőlegényét a megszentelő kegyelem állapotában. Akkor végső célunkat elérjük s a menybéli karokkal fogunk ünnepelni.

6/ Jónás imája a cethalban

6. Óda: *Leszállottál Krisztus, a föld alsó részeibe, és összetörted a foglyokat tartó börtönök zárait, s a harmadik napon, mint Jónás, a cethalból, föltámadtál a sírból* (Ter 2,3-10),³⁷ (Ter 2,7),³⁸ (Zsolt 106,16),³⁹ (Iz 45,2),⁴⁰ (Ter 2,1),⁴¹ (Mt 12,40).⁴²

A hatodik óda első éneke megnevezi a háromnapas síri nyugalom legismertebb ószövetségi előképét: Jónást a cethal bensejében.⁴³

A pecséteket épségben meghagyván, Krisztus, föltámadtál a sírból, mint születésedben is a szüzesség kulcsait meg nem sértéd, és

³⁵ Mt 25,1: *A mennyek országa hasonlít a tíz szűzhöz, akik fogták lámpásukat, és a vőlegény elé mentek.*

³⁶ Zsolt 18,6: *...az alvilág kötélkei körülfontak, a halálos hurkok rám csapódtak.*

³⁷ Ter 2,3-10: *Isten megáldotta és megszentelte a hetedik napot, mert azon megpihent egész teremtő munkája után.*

³⁸ Ter 2,7: *Akkor az Úristen megalkotta az embert a föld porából és orrába lehelte az élet leheletét. Így lett az ember élőlényé.*

³⁹ Zsolt 106,16: *A tábortan irigykedtek Mózesre, s feltékenyek lettek Áronra, az Úr szentjére.*

⁴⁰ Iz 45,2: *Előttek megyek, és megalázom a magasságokat; összetöröm az érckapukat, és a vaszárakat leütöm.*

⁴¹ Ter 2,1: *Így készült el a föld és az ég minden bennelevővel együtt.*

⁴² Mt 12,40: *Amint ugyanis Jónás próféta három nap és három éjjel volt a hal gyomrában, úgy lesz az Emberfia is három nap és három éjjel a föld szívében.*

⁴³ Jézus Krisztus is hivatkozott erre az előképre: Mt 12,40.

föltámadásoddal megnyitottad nekünk az édenkert ajtaját (Mt 27,66),⁴⁴ (Ez 44,2),⁴⁵ (Ef 4,8).⁴⁶

Mint Jónás a cethal sérülés nélkül hagyta el, úgy Krisztus is Anyja – Mária – szüzessége megsértése nélkül lépett a világba. Feltámadása sem okozott sértést nyughelyén, ahol katonák őrizték. A feltámadás eseménye az Ádám bűne következményeként bezárt édenkert ajtaját a hívő ember részére ismét „sértetlenné”, nyitottá tette.

Én Üdvözítőm, ki mint Isten, élő s meg nem ölt áldozatul önként mutattad be magad az Atyának, és föltámadtál harmadnapra a sírból, és föltámasztottad Ádámot is az ő nemzedékével.

Ádám engedetlensége Teremtője iránt Ádámot a halálba vezette. A halált választotta. Krisztus engedelmsége⁴⁷ és önkéntes áldozata feltámasztotta a halálból nemzetségével Ádámot is.

7/ A három ifjú a tűzes kemencében (Dán 3,26-45.52-56)

7. Óda: *Ki az ifjakat a kemencéből megszabadítá, emberi testet öltvén, szenved mint halandó, és szenvedése által a halandót a romolhatatlanság ékességébe öltözteti, ő egyedül áldott és dicsőített Istene atyáinknak (Dán 3,26-56),⁴⁸ (1Kor 15,53),⁴⁹ (Zsolt 92,1), (Dán 3,26.52).⁵⁰*

⁴⁴ Mt 27,66: *Erre elmentek, lepecsételték a követ, és őrséget állítottak a sírhoz.*

⁴⁵ Ez 44,2: *Az Úr így szólt hozzám: Ez a kapu legyen zárva! Nem szabad kinyitni, senki sem léphet be rajta, mert az Úr, Izrael Istene vonult át rajta, ezért kell zárva maradnia.*

⁴⁶ Ef 4,8: *Ezért mondja az Írás: Fölment a magasba, magával vitte a foglyokat, s osztott az embereknek ajándékokat.*

⁴⁷ Zsolt 40,8; Zsid 10,7: *Ezért így szóltam: Nézd, megyek, Istenem, hogy teljesítsém akaratodat.*

⁴⁸ Dán 3,49-52: *Az Úr angyala pedig leszállt a kemencébe Azarjához és társaihoz, és kiverte a tüzet a lángoló kemencéből. Olyanná tette a kemence belsejét, mintha harmatos szellő fújdogált volna benne. Őket a tűz egyáltalán nem érte, nem sértette és nem háborgatta. Ekkor a kemencében mindhárman egy szájjal dicsőítették, magasztalták és áldották az Istent, a következőképpen: Áldott vagy Urunk, Atyáink Istene, dicséretre méltó és magasztos mindörökké!*

⁴⁹ 1Kor 15,53: *Ennek a romlandó testnek fel kell öltenie a romlatlanságot, ennek a halandónak a halhatatlanságot.*

⁵⁰ Dán 3,26: *Áldott vagy, Urunk, atyáink Istene, és minden dicséretre méltó; neved magasztos mindörökké. Dán 3,52: Áldott a te dicsőséges szent neved, dicséretre méltó és magasztos mindörökké.*

A három ifjú megmenekült a tüzes kemencéből, mert csak Uruknek voltak hajlandók mint Istennek szolgálni. Megmentőjük azokat, akik követik példájukat a romolhatatlanság ékességébe öltözteti.

Az istenfélő asszonyok, kenettel hozzád siettek; de kit, mint halottat, siránkozva kerestek, téged, mint élő Istent felvidulva imádtak, és a titkos Pászkát tanítványaidnak, Krisztus, örömmel hirdették (Én 1,3),⁵¹ (Mt 28,8).⁵²

A szolgálattelvés minden körülmények között bizonyítéka a keresztyén ember élő hitének és megnyilvánulása istenfélelmének. A szolgálat megvalósítása alatt ismerjük fel ismét és ismét a Feltámadottat felebarátainkban ami szolgálatunknak megadja az igazi Isten ismeret világosságát.

A halál legyőzetését ünnepeljük, a pokolnak megrontását, más örök életnek kezdetét, és örvendve magasztaljuk ezek kegyes eszközlőjét, egyedül áldott és dicsőített Istenét atyáinknak (Dán 3,26.52).⁵³

A babiloni ifjak mellett nyilvánult meg annak nagysága, aki védelmezte őket, aki mögöttük állt. Úgy a halál legyőzésénél, a pokol megrontásánál, mint az örök élet kezdeténél, ugyanaz a Nagyság áll.

Valóban a legszentebb és legünnepeltebb ez az üdvösséges éjszaka, mert ez a feltámadás napjának hajnalfényű előhírnöke, melyen örök világosság testileg kisugárzott a sírból.

Az ószövetségi választott nép legnagyobb ünnepe az „átmenet” volt. Ugyanúgy az újszövetségi választott nép legünnepeltebb éjszakája Krisztus feltámadása-átmenete a halálból az örök életbe.

8/ A három ifjú a tüzes kemencében (Dán 3, 57-88)

8. Oda: *Ez ama jeles és szent nap, szombat után az első, az ünnepek királyi és uralkodói ünnepe, s az ünnepélyek ünnepélye, melyen*

⁵¹ Én 1,3: *Keneteidnek illata kellemes, mint a kiöntött olaj, olyan a neved, azért szeretnek a lányok.*

⁵² Mt 28,8: *Gyorsan otthagyták a sírt, és félelmükben meg nagy örömmükben is siettek, hogy megvigyék a hirt a tanítványoknak.*

⁵³ Dán 3,26: *Áldott vagy, Uruk, atyáink Istene, és minden dicséretre méltó; neved magasztos mindörökké. Dán 3,52: Áldott vagy Uruk, atyáink Istene, dicséretre méltó és magasztos mindörökké. Áldott a te dicsőséges szent neved, dicséretre méltó és magasztos mindörökké.*

áldjuk Krisztust örökké (Dán 3,57-88),⁵⁴ (Lev 23,35),⁵⁵ (Mt 28,1),⁵⁶ (Ter 1,5),⁵⁷ (Dán 3,57).⁵⁸

A nyolcadik óda három éneke egyformán és egyöntetűen az ifjak példáján buzdulva „áldja Krisztust örökké”.

Jertek, a feltámadás jeles napján, részesüljünk a szőlőtőke új termésében, Krisztus országának isteni vígságára, magasztalván őt, mint Istent, örökké (Mt 26,29),⁵⁹ (Zsolt 103,15),⁶⁰ (Dán 3,57).⁶¹

Részesülni a feltámadás új termésében csak akkor lehetséges, ha a Szőlőtőke élő venyigéi vagyunk. Krisztus feltámadása e lehetőséget minden embernek felkínálja mint Isten „amiért áldjuk örökké”.

Emeld fel köröskörül szemeidet Szion, és lássad, mert íme, egybegyűltek hozzád fiaid, mint isteni fényű világítók, nyugat, észak, dél és keletről, és tebenned áldják Krisztust örökké (Iz 60,4),⁶² (Iz 49,12),⁶³ (Dán 3,57).⁶⁴

Az üdvösségre való lehetőséget az Egyház Szion missziós tevékenysége folytan Krisztus megbízásából elvitte a négy világtáj felé, és akik hittek és elfogadták a tanítást, az Egyházban és az Egyházzal „áldják Krisztust örökké”.

⁵⁴ Dán 3 57-88: *Áldjátok, az Úrnak minden művei az Urat, dicsőítsétek és magasztaljátok mindörökké* stb.

⁵⁵ Lev 23,35: *Az első nap a szent összejövétel napja, ne végezzetek szolgálai munkát*

⁵⁶ Mt 28,1: *Szombat elmúltával, a hét első napjának hajnalán a magdalai Mária és a másik Mária elment, hogy megnézzék a sírt.*

⁵⁷ Ter 1,5: *A világosságot nappalnak nevezte Isten, a sötétséget pedig éjszakának. Azután este lett és reggel: az első nap.*

⁵⁸ Dán 3,57: *Áldjátok, az Úrnak minden művei az Urat, dicsőítsétek és magasztaljátok mindörökké.*

⁵⁹ Mt 26,29: *Mondom nektek, mostantól nem iszom a szőlő terméséből addig, amíg majd az újat nem iszom veletek Atyám országában.*

⁶⁰ Zsolt 103,15: *Az ember napjai a fűhöz hasonlóak, virul, mint a mező virága.*

⁶¹ Dán 3,57: *Áldjátok, az Úrnak minden művei az Urat, dicsőítsétek és magasztaljátok mindörökké.*

⁶² Iz 60,4: *Hordozd körül tekintetedet és lásd: mind egybegyűlnek és idejönnek hozzád. Fiaid messze távolból érkeznek, s a lányaidat ölükben hozzák.*

⁶³ Iz 49,12: *Nézzétek, ezek messze távolból jönnek, azok északról és nyugatról, amazok meg Szinim földjéről.*

⁶⁴ Dán 3, 57: *Áldjátok, az Úrnak minden művei az Urat, dicsőítsétek és magasztaljátok mindörökké.*

Mindenható Atya és Ige és Lélek, három személyben egyesülő, minden lény feletti, s legistenibb egy természet, a te nevedre kereszteltetűk s téged áldunk örökké (Mt 28,19),⁶⁵ (Dán 3,57).⁶⁶

E magasztos áldás – a Szentháromság életébe a keresztségbe való bekapcsolódás révén – egy örökkévalóságon keresztül tart majd. Meggyőzően veszi tudomásul a hívő ember a bibliai szöveget és egyetért vele: „Én vagyok az Alfa és Omega”.⁶⁷

9/ Szűz Mária hálaéneke (Lk 1,46-55) és Zakariás hálaéneke (Zak 1,68-79)

9. Óda: *Tündökölj, tündökölj mennyei Jeruzsálem; mert az Úr dicsőfénye fölötted fölvirradt, örvendj mostan és vigadozz új Sionhegy, és te gyönyörködjél tiszta Istenszülő, Fiad föltámadásán (Iz 60,1),⁶⁸ (Zsid 12,22),⁶⁹ (Szoj 3,14),⁷⁰ (Zak 2,14).⁷¹*

Krisztus Atyjától való küldetése a mennyei Jeruzsálem – az örök élet – megnyitása volt az elesett emberiség számára. Az új Jeruzsálem fényében látja Mária is Fia küldetését teljes összefüggésében. A mennyei város tündöklése maga a megdicsőült húsvéti Barány.

Valóban isteni, valóban nagyon kedves és legédesebb a te szavad, Krisztus, mert csalhatatlanul megígérted nekünk, hogy velünk lesz a világ végeztéig, s mi reményünk valósultát teljes hittel várván, örvendezzünk (Mt 28,20).⁷²

Hittel vallja és várja a krisztushívő, hogy Krisztus a tündöklő Jeruzsálemben készített neki helyet, aminek őszinte reménnyel örvendezik.

⁶⁵ Mt 28,19: *Menjetez tehát, tegyétek tanítványommá mind a népeket! Kereszteljétek meg őket az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevére.*

⁶⁶ Dán 3,57: *Áldjátok, az Úrnak minden művei az Urat, dicsőítsétek és magasztaljátok mindörökké.*

⁶⁷ Jel 1,8

⁶⁸ Iz 60,1: *Kelj föl, ragyogj föl, mert elérkezett világosságod, és az Úr dicsősége felragyogott fölötted!*

⁶⁹ Zsid 12,22: *Nem, ti Sion hegyéhez járultatok, az élő Isten városához, a mennyei Jeruzsálemhez, az angyalok ezreihez.*

⁷⁰ Szoj 3,14: *Dalolj, Sion leánya, zengj éneket, Izrael! Örülj és ujjongj egész szívedből Jeruzsálem leánya!*

⁷¹ Zak 2,14: *Örülj és ujjongj Sion leánya, mert nézd, máris jövök, hogy nálad lakjam – mondja az Úr.*

⁷² Mt 28,20: *...és tanítsátok meg őket mindannak a megtartására, amit parancsoltam nektek. S én veletek vagyok mindennap, a világ végéig.*

Ó valóban nagy és legszentebb Pászka: Krisztus, ó Bölcsesség, Istennek Igéje és Erősség, add, hogy benned igazabban részesüljünk, a te országod nem alkonyodó napján (1Kor 5,7),⁷³ (1Kor 1,24).⁷⁴

Ez a remény Krisztus nem alkonyodó országában teljesül be.

4. Összegzés

Damaszkuszi Szent János húsvéti kánonja kimeríthetetlen tartalommal rendelkezik. Minél tovább mélyed el benne a kutató, annál több összefüggést talál benne. A kánon minden részéből kimagaslik a szerző törekvése a Biblia megvalósítására. A Biblia képeivel, szavaival, gondolatmeneteivel vezeti végig az imádkozót, de a „csak” érdeklődőt is a feltámadás eseményén, összefüggéseivel és üzeneteivel együtt.

Megérteni a Húsvéti kánon biblikus tartalmát csak úgy lehet, ha az érdeklődő elolvassa a hozzá fűződő bibliai részeket, de legjobb elolvasni ismételt és rendszeresen is az egész isteni kinyilatkoztatást, mert kimeríthetetlen gazdagságában tud és akar is minden egyénhez szólni: „Krisztus, ó Bölcsesség, Istennek Igéje és Erősség, add, hogy benned igazabban részesüljünk, a te országod nem alkonyodó napján”!⁷⁵

⁷³ 1Kor 5,7: *El a régi kovásszal, hogy új téisztává legyetek, aminthogy kovásztalanok is vagytok! Hiszen húsvéti bárányunkat, Krisztust feláldozták.*

⁷⁴ 1Kor 1,24: *...a meghívottaknak azonban, akár zsidók, akár görögök: Krisztus Isten ereje és Isten bölcsessége.*

⁷⁵ Húsvéti kánon, IX. óda, 3. ének.

NYIRÁN JÁNOS

AZ ARANYSZÁJÚ-ANAFORA BIBLIKUS VONATKOZÁSAI

Az előadás elhangzott, de az írásos változat nem érkezett be publikálásra.

OROSZ ATANÁZ

ARANYSZÁJÚ SZENT JÁNOS SZENT PÁL-HOMILIÁINAK TOVÁBBÉLÉSE A GÖRÖG EGYHÁZBAN

TARTALOM: 1. Bevezetés; 2. Aranyszájú Szent János Szent Pál-homiliái és a pseudo-chrysostomica; 3. Aranyszájú Szent János homiliáit feldolgozó atyák; 4. Összegzés.

1. Bevezetés

„A nemzetek apostola” a görög egyházban mindmáig rendkívül nagy népszerűségnek örvend. Ennek csak egy apró jele az, hogy az apostoli olvasmányokat a bizánci liturgikus előírások szerint a Pünkösöd utáni vasárnapokon már kizárólag a Szent Pál nevéhez kapcsolódó 14 levélből olvassák, még annak árán is, hogy emiatt egyáltalán nem hangzik el vasárnap a hét „katolikus levél” üzenete. Liturgikus szimpozionunkon talán ezt a kérdést is vizsgálni lehetne. A talán aránytalanul is nagy népszerűség oka lehet egyszerűen az, hogy Szent Pál volt a görög föld első nagy apostola, ő térítette meg az első egészen európai, tesszáliai, attikai és akhájai keresztényeket.

Szent Pál leveleit buzgón magyarázták az első századok egyházatyái is, de a páli levelek magyarázatának aranykora Nagy Szent Atanázsal kezdődött el, s Aranyszájú Szent Jánossal csúcsosodott, aki homiliáiban végigvette a Szent Pál nevéhez kapcsolódó 14 levelet, s a Galata levélhez még szakszerűbb kommentárt is készített. Ezen kívül hét magasztaló beszédet is tartott Szent Pálról, amelyek mindmáig a főapostol életművének szakszerű bemutatását is tartalmazzák.

1. Aranyszájú Szent János Szent Pál-homiliái és a pseudo-chrysostomica

Aranyszájú Szent János szentbeszédei élénk képet adnak szentünkéről a hallgatóknak és olvasóknak, hiszen Khrüszosztomosz hetenként (többször is) végighallgatta Szent Pált, s vallja, hogy jól ismeri és

rendkívül szereti őt.¹ Az Apostol portréja majdnem hogy a keresztény erkölcsök ikonjává (*arkhetüposz tész aretész*) válik² – „archetipikus képpé”, ahogy egy mai szerző az ezredfordulón méltatta azt.³ A hívek bátran utánozhatják ezt a modellt, sőt kötelességük is ez az utánzás.⁴ Úgy tűnik, a két szerző – Aranyszájú Szent János és Szent Pál apostol – között valamiféle eredeti harmónia lehetett, csodálatos energiával hirdették az evangéliumot, s az örömteli szolgálatkészségük mellett buzgó szeretet járta át őket. Khrüszosztomosz Szent Pált egyenesen gyémántkemény türelműnek tartja, aki rendelkezett „minden ember erényeivel együtt”, és felülmúlja az üdvösségtörténet legnagyobb hőseit is.⁵

Aranyszájú Szent János az apostol tanításán kívül a személyét is hallgatói elé akarja állítani, hogy azok hozzá hasonló erényeket mutassanak fel.⁶ Ezért esik Khrüszosztomosz Pál-interpretációjában oly nagy hangsúly az életrajzra,⁷ amelyet az egyházatya egyfajta „szeretethermeneutikával” vázol fel.⁸ Ezzel a sajátos módszerrel értelmezi a 2Kor 12,7-9 szerint az apostol testében levő „tövist”, [vagy pontosabban „cöveket”, illetve „karót”,] amelyet Isten még az ő kifejezett kérésére sem távolított el tőle. Aranyszájú Szent János szerint itt nem lehet szó „fejfájásról vagy egyáltalán valamilyen betegségről, mert az több lenne annál, ami elég ahhoz, hogy valaki az igét hirdethesse, pedig Isten erről szól Pál imádságára válaszolva. Inkább „mindarra gondolhat az ember, aminek zaklatás és üldözés közben ki van téve valaki”.⁹

¹ A Római levélhez mondott 32 homiliája bevezető beszédében vallja be a szent, hogy ő maga hetente kétszer-háromszor is hallgatja Szent Pál leveleinek felolvasását (*Argumentum Epist. Ad Rom.*, in PG 60,391). Vö. „A Szentírás olvasásának haszna”, in *Az egyházatyák szentbeszédeiből* X I,68. Vö. *SCh* 300, 8.

² II,10. *SCh* 300, 159

³ MITCHELL, M. M., *The Heavenly Trumpet. John Chrysostom and the Art of Pauline Interpretation*, Tübingen 2000.

⁴ I,16 és II,10. *SCh* 300, 141 és 159.

⁵ I,2 és 8. *SCh* 300, 114 és 124.

⁶ MITCHELL, *The Heavenly Trumpet* (3. láb.), 412 és 416.

⁷ MITCHELL, *The Heavenly Trumpet* (3. láb.), 411.

⁸ MITCHELL, *The Heavenly Trumpet* (3. láb.), 429.

⁹ *Hom. 2 Cor. 26: PG* 61,578. Vö. CSERHÁTI, S., „Néhány tanulság Khrüszosztomosznak a korinthusi levelekhez írt magyarázatából”, in Nemeshegyi, P. – Rihmer, Z. (szerk.), *Studia Patrum. A Magyar Patrisztikai Társaság I. Konferenciája az Ókori Kereszténységről (Kecskemét, 2001, június 21-23)*, Budapest 2003, 104, ahol egyúttal FURNISH, V. P., *II Corinthians. The Ancor Bible Doubleday*, New York 1984, 549 véleményét is idézi.

Aranyszájú Szent János rendkívül jó empátiával volt megáldva: homiliáiban „csodálatosan beleérez Pál lelki hangulatába”, amely az apostolt leveleiben eltölti – állapította meg már hat évtizede egy német exegeta.¹⁰ Érdekes fejtegetéseket hagyott ránk a házasságról és az egyes aszketikus hajlamú házastársak által erőltetett önmegtartóztatásról az 1Kor 7,1-5 kapcsán. Az Aranyszájú zseniálisan méri fel a házaselettől megfosztott házaspár gondjait és jogos panaszait, sőt kísértéseit is. Hiszen a házastársi kötelesség elhárítására irányuló aszketikus törekvés nemegyszer erkölcsi lazaságot eredményezhet.¹¹ A Róm 13,6-8-hoz fűzött zárszava különösen figyelemre méltó: „szeressük már egyszer Istent úgy, ahogy őt szeretni kell, hogy gyönyörrel élvezzük az erényt! Ha ugyanis valaki szerelemmel szeret egy asszonyt, semmit sem érez a mindennapi gyötreléből. Aki pedig ilyen isteni és tiszta szerelemmel szeret, gondold csak el, micsoda gyönyört élvez majd! Mert ez, épp ez a mennyek országa, ez a javak élvezete, ez az öröm, ez a boldogság!”¹²

Cserhádi Sándornak az 1. korintusi levélhez írt magyarázatából sok érdekes felfedezést tehetünk Khrüszosztomosznak a sajátos értelmezései kapcsán is. Például hogy az 1. fejezet közepén az „én pedig Krisztusé vagyok” állítást tekinthetjük az apostol saját kiigazító vallomásának.¹³ Vagy például érdemes figyelembe vennünk a test egysége és a legkisebb tagok szükségessége kapcsán a következő megjegyzését: „A nagyobb adományok nem képesek működni a csekélyebb jelentőségűek nélkül, mivel a test éppen a csekélyebb jelentőségűek károsodása esetén nem tudja betölteni feladatát. Mi az, ami alacsonyabban van a lábnál? Vagy mi az, ami tiszteletre méltóbb és nélkülözhetetlenebb a fejnél? De a fej, bármennyire fontos szerv is, nem elégséges önmagában, és nem is tud tenni semmit önmagában. Ha mégis megtehetné, nem volna olyan nagy szükség a lábára”.¹⁴

¹⁰ PRÜMM, K., „Der Abschnitt über die Doxa des Apostolats 2 Kor 3,1-4,6 in der Deutung des hl. Johannes Chrysostomus”, in *Biblica* 30 (1949) 161-196, itt 167 állapítja meg, milyen nagyszerűen lát bele az egyházatya a 2. korintusi levél szerzőjének „lélektanilag rábeszélő művészetébe”.

¹¹ Vö. CSERHÁTI, S., *Pál apostolnak a korinthusiakhoz írt első levele*, Budapest 2008, 299.

¹² Huszonharmadik homília a Római levélhez, 5; in Vidrányi, K. (szerk.), *Az isteni és az emberi természetről I. Görög egyházatyák*, Budapest 1994, 275.

¹³ CSERHÁTI, *Pál apostolnak* (11. láb.), 78 idézi SCHRAGE, W., *Der erste Brief an die Korinther*, Neukirchen-Vluyn, 146-147-et.

¹⁴ *Ibid.*, 571 idézi Bray, G. (szerk.), *1-2 Corinthians (Ancient Christian Commentary on Scripture. New Testament 7)*, Downers Grove 1999, 126-ot.

Az 1Kor 13,1-2 kapcsán pedig Aranyszájú Szent János komolyan átgondolja azt a látszólagos feszültséget, amely a „hegyeket megmozgató” hit jézusi dicsérete és a szeretethimnusz szerzője részéről történő megkérdőjelezése között áll fenn. Jézus és Szent Pál ellentétes megfogalmazására a János evangéliumnak egy másik mondatával felel: „Nincs senkiben nagyobb szeretet annál, mint ha valaki életét adja barátaiért” (Jn 15,13). Majd így folytatja Khrüszosztomosz: „Ebből nyilvánvaló, hogy az ilyen szeretet Istennél is minden közül a legnagyobb. Ellenben én azt mondom – így szól Pál – még ha Istenért is cselekedszük egészen a tűzhálal elszenvedéséig elmenően, amit a szeretet követel, de nem magától értetődően, mert nem szeretjük igazán felebarátunkat, nem lesz nagy hasznunk belőle”.¹⁵

Leginkább pedig Cserháti Sándornak azt a többször is elhangzó megállapítását értékelhetjük, hogy a modern exegézis huszadik századi hosszabb kitérői után „újabbban a magyarázók Khrüszosztomoszt követik” például abban, hogy 1Kor 11,6-ban az asszony hajának levágása és fejének leborotválása ötletét inkább csak „képtelenséggel érvelő – *ad absurdum* – retorikai fordulatnak” veszik.¹⁶

Néha meglepő összhangot találunk az Aranyszájú és a többi kortárs egyházatyja között. Például az 1Kor 12,14-18 kapcsán nemcsak ő, hanem Nüsszai Szent Gergely is vallja, hogy „a tagok sokfélesége nélkül a test nem lehetne test”.¹⁷

Aranyszájú Szent János neve alatt persze nemcsak hiteles homiliák, hanem mintegy ezer hamisítvány is maradt ránk. Ezek között a „pseudo-chrysostomica” között határhelyzetben vannak azok a csak *materialiter*, de nem *formaliter* hiteles művek, amelyek *ethika* műfajban vagy címmel gyűjtöttek ki hosszabb fejezeteket vagy vontak le erkölcsi következtetéseket a nagy exegetikai sorozatbeszédekből.¹⁸

Érdekes, hogy az Aranyszájú művei között lopta át magát az utókorba Gabalai Szeverianosz is, aki esküdt ellensége volt a főváros érsekének s aktívan hozzájárult a tölgyes zsinaton történt letételéhez. Ennek ellenére beszédei álnéven épp Aranyszájú művei között maradtak

¹⁵ CSERHÁTI, *Pál apostolnak* (11. láb.), 603-604, idézi Bray, *1-2 Corinthians* (14. láb.), 124-et

¹⁶ *Ibid.*, 486, idézi PG 61,217 homiliarészletét.

¹⁷ CSERHÁTI, *Pál apostolnak* (11. láb.), 567, idézi Bray, *1-2 Corinthians* (14. láb.), 124-et

¹⁸ VOICU, S. J., „Giovanni Crisostomo (pseudo)”, in *Dizionario Patristico e di Antichità Cristiane*, Casale Monferrato 1983, 1558.

ránk. Be kell vallanunk, igen alapos kommentárokat hagyott ránk Szent Pál leveleiről.¹⁹ Marseille-i Gennadius szavai szerint nemcsak *episcopus*, hanem „in divinis Scripturis eruditus” is volt. Szembeszáll az angyalok túlzott tiszteletével, és hangsúlyozza Krisztusnak mint egyedüli közvetítőnek páratlan szerepét. Érdekes, hogy a Szent Pál nevéhez kapcsolódó levelek alapos kommentárjait két különböző átdolgozásban adta ki.²⁰

Persze, az antiochiai szónok mellett nem szabad teljesen elfeledkezünk a később tanítványaként számontartott Küroszi Theodóroszról sem, aki röviden, de módszeresen végig elemezte a páli leveleket.²¹

3. Aranyszájú Szent János homiliáit feldolgozó atyák

Nyilvánvalóan használhatta már Aranyszájú Szent János homiliáit 7 évtizeddel későbbi utódja, konstantinápolyi Gennadiosz. A „Comes” Markellinosz krónikája szerint „Pauli epistolas omnes exposuit”.²² Az antiochiai iskolához is közel álló pátriárka Szent Pál gondolatmenetét nagy tiszteletben tartja, s ahol kell, az az antiochiai iskola véleményétől is távolságot tart, illetve eltér. Hevesen fordul szembe pl. Aranyszájú Szent János fiatalkori barátjának, Mopszvesztiai Theodórosznak a véleményével, anélkül, hogy nevét említene.²³

Erősen hatottak Aranyszájú Szent János homiliái Bosztrai Antipatroszra is, akihez éppen másfél évszázaddal a szent halála után intézett egy körlevelet I. Leó császár, hogy a Khalkédoni Zsinat döntésének érvényességéről és Timotheosz Ailurosz (a „Macska”) esetéről értesítse. Bár főként az evangéliumi kommentárokból mutatható ki

¹⁹ STAAB, K., *Pauluskommentare aus der griechischen Kirche. Aus katenenhand-schriften gesammelt*, Münster 1933, XXX-XXXII. Vö. Kannengiesser, Ch. (szerk.), *Handbook of Patristic Exegesis. The Bible in Ancient Christianity*, Leiden-Boston 2006, 833-838. VOICU, „Giovanni Crisostomo” (18. l.áb.), 1558-1559 hivatkozik LEHMANN, H. J., „The Attribution of Certain Pseudo-Chrysostomica to Severian of Gabala Confirmed by the Armenian Tradition”, in *SP* 10 (Berlin 1970), 121-130 cik-kére.

²⁰ STAAB, *Pauluskommentare* (19. l.áb.), XXXIV.

²¹ Vö. GUINOT, J.-N., „Theodoret of Cyrus”, in Kannengiesser, *Handbook of Patristic Exegesis* (19. l.áb.), 885-918, főként 891 és 899-900.

²² STAAB, *Pauluskommentare* (19. l.áb.), XXXIV. XXXV idézi a *Chron ad a. 470* szavait a *PL* 51,931-ből.

²³ STAAB, *Pauluskommentare* (19. l.áb.), XXXV említi a Róm 9,14 magyarázatát ilyen értelemben.

konkrét befolyás,²⁴ de feltételezhető Khrüszosztomosz Szent Pálról szóló homiliáinak hasonló hatása is.

Aranyszájú Szent János fedőneve alatt írt és terjesztett saját homiliákat székvárosának egy VI. századi teológusa és szónoka, Konstantinápolyi Leontiosz (Pseudochrysostomos 15).²⁵

Egészen Aranyszájú Szent János követőjének bizonyul viszont a tesszáliai Triikka püspöke, Oikumeniosz, akit egy XI. századi kódex címlapja nagyon találóan Küroszi Theodórétoossal együtt Khrüszosztomosz lábánál mutat be. Hogy munkájának mintája Aranyszájú Szent János volt, maga is több ízben bevallja. Például a kolosszei levél kommentárjának végén említi, hogy ehhez már nem egykönnyen találta meg az Aranyszájú Szent János-féle forrást. Vagy az Ef 4,16-nál megjegyzi: „Itt már a boldog János fejtegetéseit nem értettem meg”. „Oikumeniosz Khrüszosztomosz Szent Pál leveleiről írt homiliáit írta át, inkább csak széljegyzetekben tette hozzájuk saját megjegyzéseit” – írta róla a Szent Pálról szóló patrisztikus homiliák hatástörténetét vizsgáló Staab.²⁶

Érdekes fejtegetéseket hagyott ránk a házasságról és szüzességről az 1Kor 7,25 kapcsán. Itt is hivatkozik Aranyszájú Szent János egy korábbi művére,²⁷ s bevallja, hogy Khrüszosztomosz ott Szent Pál szüzességre vonatkozó fejtegetéseit már részletesen elmagyarázta”, tehát az olvasó ott tud a részleteknek utánanézni.²⁸ Oikumeniosz egyébként itt és máshol is idegen szerzőket is idéz, többnyire név nélkül.

Damaszkuszi Szent Jánostól több főműve mellett maradt ránk egy *Kommentár Szent Pál leveleihez*.²⁹ Ez a mű is elsősorban Khrüszosztomosz homiliáira épül.³⁰

²⁴ PIRAS, A., „Influssi crisostomiani sull’omiletica di Antipatro di Bostra”, in *Giovanni Crisostomo. Oriente e Occidente tra IV e V secolo. XXXIII Incontro di studiosi dell’antichità cristiana*, Roma, 6-8 maggio 2004 (Studia Ephemeridis Augustinianum 93), I, Róma 2005, 393-401.

²⁵ Vö. VOICU, „Giovanni Crisostomo” (18. láb.), 1558-1559 hivatkozik SACHOT, M., *L’homélie pseudo-Chrysostomienne sur la transfiguration CPG 4724, BHG 1975. Contextes liturgiques. Restitution à Léonce, prêtre de Constantinople*, Frankfurt a. M. – Bern 1981 művére.

²⁶ STAAB, *Pauluskommentare* (19. láb.), XXXVIII.

²⁷ „A szüzességről”, in PG 48, 533-596.

²⁸ STAAB, *Pauluskommentare* (19. láb.), XXXVIII említi, hogy ennek ellenére itt Oikumeniosz alaposan értekezik a témáról, holott az 1Kor 7,25-40-hez Aranyszájú Szent János említett művében valójában keveset szólt hozzá.

²⁹ PG 95, 441-1034.

³⁰ Vö. Kannengiesser, *Handbook of Patristic Exegesis* (19. láb.), 974.

A VII-VIII. században egyre terjednek azok az exegetikai katenák, amelyeknek elsődleges forrásai éppen Aranyszájú Szent János Szent Pál leveleihez fűzött magyarázatai voltak.³¹ Ezekben rendszeresen szerepelnek Khrüszosztomosz Szent Pál-homiliáinak részletei. Egy VIII. századi teljes gyűjtemény például kiegészült az Aranyszájú számos beszédrészletével. Végső redakciója kevéssel az ezredforduló előttre, a VIII-IX. századra tehető.

Jelentős forrás még Pseudo-Oikumeniosz katenája, aki szinte egy az egyben átírta kortársai számára Khrüszosztomosz Szent Pál-homiliáit, illetve Phótiosz pátriárka, aki viszont eredeti módon igyekszik megérteni Szent Pált, s nem szorul rá mindig Khrüszosztomosz homiliáira.³² Éppen önállósága miatt itt most hamar továbblapozhatunk rajta.

Az első évezredből az utolsó jelentős szerző még Caesareai Arethasz († 940). Kommentárjában Aranyszájú Szent Jánost általában dicsérológ említi, s olykor még említés nélkül is másolja. Olykor azonban saját véleményét is odateszi a Khrüszosztomoszé mellé: ebből következtethetünk arra, hogy ő rendszeresen glosszákat fűzött a nagy egyházatya beszédeire.³³

A XII. században szerkesztett exegetikai katenát Hérakleia metropolitája, Nikétász.³⁴ Ez a szinte utolsónak tekinthető bizánci exegetikai katená mindenekelőtt az Aranyszájú számos beszédrészleteit idézi, s ezzel járul hozzá a középkor patrisztikus exegetikai megalapozásához.³⁵

A Szent Pálról tartott hét magasztaló beszéd modern kritikai kiadása 9 olyan teljes kéziratot is feldolgozott, amelyek a XI-XII. századból maradtak ránk. Az ősi kéziratok fele részben az athoszi és patmoszi könyvtárakban maradtak ránk, ami beszédes tanúságtétel a Khrüszosztomosz szerzetesi körökben való olvasottságáról.

Aranyszájú Szent János homiliáinak kéziratait aztán egy latin fordítással együtt épp 400 éve kezdte kiadni Franciaországban a jezsuita *Fronton du Duc*. De a Szent Pál-levelekről szóló beszédek nagy sorozatait csak az angol *Henry Savile*-nak sikerült kiadnia 1612-ben.

³¹ *Patrologia. I Padri orientali (secoli V-VIII)*, Genova 2001, 651-653.

³² STAAB, *Pauluskommentare* (19. l.áb.), XLIII-XLV.

³³ STAAB, *Pauluskommentare* (19. l.áb.), XLVII.

³⁴ Vö. BECK, H.-G, *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich*, München 1977, 651.

³⁵ Kannengiesser, *Handbook of Patristic Exegesis* (19. l.áb.), 979 hivatkozik arra is, hogy maga Aquinoi Szent Tamás is rendelt az evangéliumokhoz készített katenájából egy latin fordítást (vö. *Catena aurea, prol.*).

Az Aranyszájú nyelvezete azonban a második évezredben már nem mindenki számára volt érthető. Ezért is tett igen nagy szolgálatot honfitársainak az Athosz-hegyen élt Nikodimosz (ezentúl régiesen: Nikodémosz Hagioritész), aki elődei munkáit összefoglalva máig is érthető nyelvezetű és sokak által olvasott magyarázatot készített „Szent Pál 14 leveléhez”.³⁶ Az 1809-ben elhunyt Nikodémosz Szentírás-magyarázata nem eredeti, hanem épp az előző másfél évezred természetének összeszerkesztését jelenti. Ám épp ez tette művét közkedveltté és mindmáig sokak számára hasznos művé.

Nikodémosz ugyanis azzal a címmel kezdi a „Szent Pál 14 leveléhez” készített magyarázatot, hogy ez „Theophülaktosznak, Bulgária érsekének” kommentárja. A bolgárok XI. század végén élt és épp 900 éve elhunyt ohridai érsekének³⁷ ugyanis félig-meddig eredeti módon sikerült föllevenítenie Aranyszájú Szent János homiliáinak főbb meglátásait,³⁸ s mivel nyelvezete már 6-7 évszázaddal későbbi, ezért az utókor számára is érthetőbb, mint az Aranyszájú prédikáció-sorozatai. Ezért az ő tekintélye mögé rejtőzik az Athosz-hegyi szerzetes, aki az 1790-es években már nagyon átérezte, hogy testvéreinek Szent Pál újabb és átfogó magyarázatára volna szükségük. Háromkötetes művéhez írt előszavában kifejtette, hogy „a Választott Edénynek Lélekkel teljes leveleit Aranyszájú Szent János” magának Szent Pálnak a vezetésével nagyszerűen magyarázta. Az Aranyszájú úgy vélte, hogy „ezekben nem is Pál beszél, hanem maga Krisztus indítja szólásra a lelkét”.³⁹ Ezért Nikodémosz „Hagioritész” meg akarta őrizni ezt a kincstárat, de közérthetőbb találásban. Mivel az Aranyszájú Szent János kommentárjait követő későbbi szerzők közül Theophülaktoszt tartotta a legérthetőbbnek, az ő nyelvezetét frissítette föl kortársai számára.

Theophülaktosz Dukasz Mihály császár fiának volt a nevelője, s így lett 1078-ban Bulgária érsekének kinevezve. Bár nem tudjuk halála pontos évét, de föltehetőleg épp 900 éve hunyt el. Ránk maradt kéziratai egybehangzóan tanúskodnak a jó szerkesztésről. S bár nem nevezi meg

³⁶ Qeofulaktòι Boulgar*αv fĕrmhne*α eĭV t*V id* žπιστολ@V τοι ἰpostàlou Παῆλου, Velence 1819, Szaloniki ³1989.

³⁷ Vö. BECK, *Kirche und theologische Literatur* (34. láb.), 649-651.

³⁸ STAAB, K., *Die Pauluskatenen nach den handschriftlichen Quellen untersucht*, Rom 1926, 213-245.

³⁹ Qeofulaktòι Boulgar*αv fĕrmhne*α eĭV t*V id* žπιστολ@V τοι ἰpostàlou Παῆλου, Szalonikiban 1989-ban megjelent 3. kiadásában Szent Nikodémosz előszavának 32-33. old.

kifejezetten a forrásait, egyértelmű utalásokat tesz arra, hogy az Arany-szájú homiliáit és kommentárját dolgozta fel. Ám ne képzeljük, hogy közvetlenül Arany-szájú Szent Jánost olvasta volna mindig: hanem a műveiből készült alig másfél évszázados (IX-X. századi) kompilációt, amely ma Pseudo-Oikumeniosz katénájából ismerős számunkra. Az ismeretlen szerző által összerakott kompiláció ekkoriban már szinte „a hivatalos kommentárnak” számított.⁴⁰ De míg a Pseudo-Oikumeniosz által összerakott kompiláció önmagában nem érthető, hanem mindig fél szemmel a Biblia szövegére kell sandítani a megértéshez, Theophülaktosz egészen egységes kommentárt hoz. Mindig idézi a Szentírás következő verseit, s aztán hozza a magyarázatot, melyet több-kevésbé Arany-szájú Szent Jánostól vesz át. Tudatosan kerüli a bonyolult fejtegetéseket és szillogizmusokat, ezek helyett a Biblián belüli előképekre hivatkozik.⁴¹ Mindenesetre végső soron ez is kompiláció, csak Theophülaktosz jó stílusérzéke és nyelvezete teszi különösen jól használhatóvá.⁴²

Így már nem is olyan meglepő, hogy összhangot találunk az Arany-szájú és Theophülaktosz exegézise között.⁴³ De a Khrüszosztomosz Szent Pálról szóló homiliáinak hatástörténetét is vizsgáló Staab szerint Phótiosz óta „ez az első kísérlet az áthagyományozott anyag önálló feldolgozására”.⁴⁴

Nikodémosz műve már önmagában is komoly teljesítményt jelentett, hiszen az Athosz-hegyi szerzetes természetesen újrafogalmazott mindent. Egészen szerényen „fordítóként” mutatkozik be, aki „lefordította” és testvérei felfogóképességéhez alakította Bulgária érsekének kommentárjait. De – ahogyan előszavában folytatja – a kezdő papok kedvéért további megjegyzéseket is bőven csatolt a Theophülaktosz-féle magyarázathoz, hogy az egyszerűbb felfogásúak is megérthessék.

⁴⁰ STAAB, *Die Pauluskatenen* (38. lábj.), 232-233.

⁴¹ Pl. az 1 Kor 1-hez fűzött kommentárjában: PG 124, 577A; 580A; 596 AB. Vö. PODSKALSKY, G., *Theologie und Philosophie in Byzanz*, München 1977, 28, 84. lábj.

⁴² Theophülaktosz költészetéhez is vö. KRUMBACHER, K., *Geschichte der byzantinischen Literatur von Justinian bis zum Ende des oströmischen Reiches*, München 1897, 637-743.

⁴³ Vö. CSERHÁTI, *Pál apostolnak* (11. lábj.), 239: „Minden alkalom alkalmas idő a keresztények számára az ünneplésre” és 676: az 1 Kor 15,6 „egyszerre több, mint ötszáz testvérnek” megjelent Jézust mindketten úgy mutatják be, mint aki az „ötszáz testvér felett” (*epanó*) jelent meg, s ez a „fent” már a mennyei világot jelenti.

⁴⁴ STAAB, *Die Pauluskatenen* (38. lábj.): „der erste Versuch zur selbständigen Durchdringung des überlieferten Stoffes”.

Érdeemes végigolvasni az előszót, amely tükrözi a XVIII. század végi szerző elképzelését a nagy Biblia-magyarázóról. Az első mondatban megfogalmazott véleménye szerint csak az Aranyszájú volt képes arra, hogy zseniális retorikai képességeivel méltán fejtsse ki Szent Pál szavait és így ékesítse velük Krisztus Egyházát.⁴⁵ Ezért tudatosan újra meg újra Aranyszájú Szent János képeihez és meghökkentő szavaihoz tér vissza: Pál ajka által maga Krisztus mondott még nagyobb dolgokat, mint földi életében.⁴⁶ Mindenkit arra biztat, hogy minél gyakrabban olvassák az ő leveleit, és azok helyes magyarázata révén erősödjenek meg az igaz hitben. A Római levélhez mondott homíliák itt már korábban idézett szavait az előszó különösen is szívesen idézi fel.

Az Athosz-hegyi szerkesztő tehát Aranyszájú Szent János szavaival biztatja híveit arra, hogy a templomból hazatérve olvassák el az Apostol aznapi szakaszához kapcsolódó kommentárt, s vegyék tudomásul, hogy „Pál megértéséhez tiszta életre van szükség”.⁴⁷ Ha folyton viszatérünk az Apostol tanításához, hamarosan átalakul egész erkölcsi életünk. „Mert a boldogságos Pál levelei természetfölötti módon képesek átalakítani az embereket, úgy, hogy a farkasok bárányokká, az esztelenek értelmeské, a vadak szelidekké és a gonoszak jókká váljanak”.⁴⁸ Szent Nikodémosz előszavának végén felsorolja azokat a karizmákat, amelyekre Szent Pál buzgó olvasói szert tehetnek. Végül azt kívánja, hogy műve minden olvasójának nagy lelki hasznára váljon, s így írja alá saját nevét: „Krisztusban testvéri szeretetetek legalázatosabb szolgája, a fordító Nikodémosz”.⁴⁹

Ennek a rendkívül termékeny s nem kevésbé szerény szerzetesnek igen nagy érdeme van abban, hogy a görögök hűségesek maradtak a Szent Pált magyarázó atyák örökségéhez. A poszthumusz műként megjelent háromkötetes kommentár szépen jelzi, hogy Nikodémosz mennyire azonosult az Apostolt magyarázó Aranyszájú Szent Jánossal — pedig a korabeli szerzeteseknél ez egyáltalán nem volt divat. A XIX. század elejéig a Szentírás magyarázata inkább humanistáknak (Phótiusz, Aretász, Mikhaél Pszellosz) volt fenntartva, s a szerzetesek – a Jelenések

⁴⁵ fErmhne>a eĭV t^aV id* šπιστολ@V toĭ įpostàlou Παέλου, 27.

⁴⁶ fErmhne>a eĭV t^aV id* šπιστολ@V toĭ įpostàlou Παέλου, 33.

⁴⁷ fErmhne>a eĭV t^aV id* šπιστολ@V toĭ įpostàlou Παέλου, 42. idézi Aranyszájú Szent Jánosnak az Apostolok Cselekedeteihez fűzött 55. magyarázatát: *Hom. LV in Acta apostolorum*.

⁴⁸ fErmhne>a eĭV t^aV id* šπιστολ@V toĭ įpostàlou Παέλου, 42.

⁴⁹ fErmhne>a eĭV t^aV id* šπιστολ@V toĭ įpostàlou Παέλου, 45.

könyvét kivéve – nem fordítottak különösebb figyelmet erre. Ez a helyzet módosult alapvetően a Nikodémosz vállalkozása folytán. Említést tett ő arról, hogy Szent Pál összes levelét magyarázták még olyan nagy egyházatyák, mint „a boldogságos Theodóréosz... Damaszkuszi Szent János”, illetőleg Phótiosz, Oikumeniosz, és Koresziosz György is, de ezek közül Aranyszájú Szent Jánoshoz való hűségével is kimagaslik Theophülaktosz, akit „ezért sokan az isteni Khrüszosztomosz parafrázis-készítőjének is szoktak nevezni”.⁵⁰

Az Athosz-hegyi szerzetes nagy érdeme az, hogy nemcsak rábukant a Szent Pált magyarázó egyházatyák kincstárára, hanem a bolgárok XI. századi érsekének közérhetőbb nyelvezetét további értelmezésekkel és magyarázatokkal „átfordítva” mindezt kortársai és a mai görög olvasók számára is jól használható segédkönyvvé tette. Küroszi Theodóréosz és Theophülaktosz magyarázatai lehetővé tették, hogy a már-már a misztikába egyoldalúan belevesző szerzetesek jó része is visszatérjen a patrisztikus „aranykor” pontos és hagyományos Biblia-értelmezéséhez. De a Theophülaktosznál és a korábbi atyáknál talált magyarázatokhoz Nikodémosz még bőségesen hozzátette a többiekét is: három kötetre rúgó nagy anyagának csak alig fele lehetett olvasható Theophülaktosz érsek és az Aranyszájú magyarázataiban. A többit közvetlenül Peluszioni Iszidorosztól, Küroszi Theodóréosztól, Szent Baziltól és Nüsszai Szent Gergelytől, Maximosz hitvallótól vagy Damaszkuszi Szent Jánostól, vagy épp olyan későbbi szerzőktől, mint Phótiosztól, Oikumeniosztól, Palamasz Szent Gergelytől és a csaknem kortársnak számító Koresziosz Györgytől vette. Így hát szerencsésen ötvözte és juttatta szintézisbe a sokszor Kelemtől, Órigenésztől, Didümosztól és Kürillosztól, illetve Peluszioni Iszidorosztól eredeztethető alexandriai exegetikai eredményeket az Aranyszájútól és Küroszi Theodóréosztól átvett antiochiai véleményekkel.

Aranyszájú Szent Jánossal együtt az Athosz-hegyi szerzetes is azt állítja, hogy Szent Pál levelei „még az evangéliumnál is nagyobb belátásokat és titkokat” tartalmaznak.⁵¹ Ezt az állítását a János-evangélium egyik mondatára (14,12) alapozza: Jézus búcsúbeszéde szerint a benne hívő nemcsak ugyanazokat a tetteket viszi végbe, amelyeket ő végbevitt, hanem „még nagyobbakat is végbevisz”. Ez az ígélet valószínűleg meg Szent Pál leveleiben, amelyek „tartalmazzák az egy,

⁵⁰ Ἰερμῆνεα εἰς τὰ ἰδιὰ ἐπιστολὰς τοῦ ἱεροῦ Παύλου, 34.

⁵¹ Ἰερμῆνεα εἰς τὰ ἰδιὰ ἐπιστολὰς τοῦ ἱεροῦ Παύλου, 33.

szent, katolikus és apostoli Egyház elemeit”, „Krisztus Egyházának keresztény teljességét”.⁵²

4. Összegzés

Nikodémosz itt idézett műve Szent Pált Kolombuszhoz hasonlítja: ahogy ő fölfedezte az Újvilágot, Szent Pál az érzékeinket felülmúló világot idézi elénk. Ezért is kell folyamatosan olvasnunk és a lélek gyógyszereként lelkünkben őriznünk ezt a tanítást, ahogyan Aranyszájú Szent János is vallotta ezt. Ő Szent Pált az *oikumené* apostolának nevezte, s a keresztények bűnei egyik legsúlyosabb okának azt tartotta, hogy elhanyagolják a Szentírás olvasását. Az Athosz-hegyi szerzetes jóvoltából itt van hát a jól emészthető szellemi táplálék, amelyet aztán folyamatosan ízlelgettek és mindmáig szívesen fogyasztanak a görög keresztények.

Az Aranyszájút az V. századtól kezdve Kelet és Nyugat egész keresztény Egyháza tisztelte, s igehirdetői hírnevét a VI. századtól az „Aranyszájú”, görögül „Khrüszosztomosz” címmel szentelték meg, hiszen „olyan módon tudta értelmezni a Szentírást, hogy az érthető a hívek számára is”. Szent Ágoston ezt írta róla: „Nézd csak meg jól, Julianuszom, milyen gyülekezetbe vezettelek be téged. Itt van milánói Ambrosius... Aranyszájú Szent János... itt van Bazil... és a többiek, s az ő csodálatos összhangjuk elgondolkodtathat téged.” – mondta róla a Szentatya tavalý.⁵³ S hozzátette: Amikor az „Aranyszájú” Szent Pálnak a korintusiakhoz intézett első leveléről beszélt, hallgatóinak eszébe juttatta, hogy „Pál az Egyházzól mint Isten Egyházáról beszél”, ezzel is bizonyítva, hogy annak egységesnek kell lennie, mert ha „Istené”, akkor egyetlen, s „nem is csak Korintusban, hanem világszerte; az Egyház neve ugyanis nem megosztottság, hanem egység és egyetértés”.⁵⁴

A megfelelő befejezés most talán már annak elemzése lenne, hogy miként élnek tovább az „Aranyszájú” Szent Pálról szóló homiliái a magyar görög katolikus egyházban. Ennek a záró fejezetnek megírását azonban forrás hiányában a kedves hallgatóságra és az utókorra hagyom.

⁵² Ἰερμηνεῖα εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ πιστοῦ ἐν τοῖς ποστέλοῦ Παύλου, 28.

⁵³ XVI. BENEDEK pápa: „Aranyszájú Szent János halálának 1600. évfordulója alkalmából”, in *Athanasiana* 26 (2007) 234-235.

⁵⁴ In *epistulam I ad Corinthos* 1,1 (PG 61,13) magyarázatát idézi *uo.*, 237.

IVANCSÓ ISTVÁN

A SZENTÍRÁS TISZTELETE A MAGYAR GÖRÖG KATOLIKUS EGYHÁZ LITURGIKUS HAGYOMÁNYÁBAN

TARTALOM: 1. Bevezetés; 2. A Szentírás tisztelete a liturgikus szövegek alapján; 3. A vonatkozó püspöki rendelkezésekben; 1/ Timkó Imre megyéspüspök rendelkezése; 2/ Keresztes Szilárd megyéspüspök rendelkezése; 4. A Szentírás iránti tisztelet külső megnyilvánulási formái; 1/ Az Evangéliumos könyv formája; 2/ A Szentírás felé nyilvánított gesztusok; a) A csók; b) A felállás; c) Az érintés; 4. Összegzés.

1. Bevezetés

Miután a nyugati katolikus egyházban a II. Vatikáni Zsinat alkalmával történt először, hogy a világ püspökei a tanácskozásuk közepontjába állították a Bibliát, „intronizálva” azt, majd létrehozták a *Dei Verbum* kezdetű zsinati határozatot a Szentírásról, mely többek között a Szentírás tiszteletére és rendszeres olvasására buzdít; miután magyar katolikus egyházunkban püspök atyáink az idei évet a Biblia Évének nyilvánították, amihez a történelmi egyházak is csatlakoztak; miután a világegyház meghívott bíborosai, püspökei és az ő segítők, a bibliatudósok XVI. Benedek pápa meghívására összejöttek ez őszön a XII. Rendkívüli Püspöki Szinódusra, hogy egy hónapon keresztül a Szentírást, Isten igéjét tanulmányozzák – a Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskolán is jogos igény lehet, hogy liturgikus szimpozionunkban ráirányítsuk a figyelmet arra, milyen a Szentírás tisztelete a magyar görög katolikus egyház liturgikus hagyományában.

Vizsgálódásomat három irányban szeretném végezni. Egyrészt azokat a helyeket gyűjtöm össze, ahol a liturgikus szövegekben szó van a Szentírásról. Másrészt a témára vonatkozó püspöki rendelkezéseket kívánom csokorba gyűjteni. Harmadrészt pedig azokról a külső megnyilvánulása formákról szeretnék szólni, amelyek a Biblia iránti tiszteletet igazolják. Az áttekintést – a címnek megfelelően – a magyar görög katolikus egyház liturgikus gyakorlata alapján kívánom végbevinni.

2. A Szentírás tisztelete a liturgikus szövegek alapján

A liturgikus szertartásainkba aktívan bekapcsolódók számára meglepő lehet, hogy miközben a liturgikus szövegek mérhetetlenül gazdag biblikus tartalommal rendelkeznek, nincs a Szentírás tiszteletére szóló konkrét felszólítás bennük.

Még a Szent Liturgiában is csak áttételes utalás található erre az evangélium előtti papi imádságban. A pap azért imádkozik, hogy lelki szemeink felnyílásával megérthessük az evangéliumi tanokat, valamint azért is, hogy belénk oltódjon a boldogító „parancsok félelme”. Ez utóbbi az „istenfélelem” mintájára az egész Szentírás iránti „félelmet” akarja jelenteni, aminek mindkét esetben legmélyebb értelme a „tisztelet”. – Így szól ez a szöveg:

„Gyújtsd föl szíveinkben, emberszerető Urunk, istenséged ismeretének tiszta világosságát, nyisd meg lelki szemeinket evangéliumi tanaid megértésére. Oltsd belénk a te boldogító parancsolataid félelmét.”¹

Valóban, mérhetetlenül gazdag az a bibliai háttéranyag, amelyre liturgikus szövegeink alapozódnak.² Elegendő csak a reggeli istentisztelet kánonjának ódáira gondolni, ahol mind a kilenc esetben megvan az a bibliai óda, amelyre a szent szerző a kánonköltészet szabályainak pontos betartásával alapozza a mondanivalóját.³ Vagy talán érdemes egy másik

¹ *A görög szertartásu katolikus egyház szent és isteni liturgiája a legszentebb áldozat bemutatását megelőző imákkal s isteni tiszteletekkel kiegészítve*, Nyíregyháza 1920 119. (A továbbiakban: *Liturgikon*.)

² Ez két szempontból is érvényesül. Egyrészt hatalmas az a konkrét szentírási anyag, amit rövidebb-hosszabb felolvasásra szánt idézetként alkalmaz egyházunk a szertartásaiban. Másrészt szintén hatalmas az a háttéranyag, ami sugallja a liturgikus szövegeket. Ehhez lásd IVANCSÓ, I., „Biblia a görög szertartású liturgiában”, in *Studia Wesprimiensia* I-II (2001) 103-119; illetve ID., „A Szentírás a bizánci szertartású egyház liturgiájában”, in *Görög Katolikus Szemle Kalendáriuma 2002*, Nyíregyháza 2001, 51-67.

³ Vö. „Kanon”, in ONASCH, K., *Liturgie und Kunst der Ostkirche in Stichworten unter Berücksichtigung der Alten Kirche*, Leipzig 1981, 179-18; „Kánon”, in IVANCSÓ, I., *Görög katolikus liturgikus kislexikon*, Nyíregyháza 2001, 38-39. – A kánon költészeti formájával foglalkozik TRYPANIS, K. A., *La poesia bizantina. Dalla fondazione di Costantinopoli alla fine della Turcocrazia*, (Saggi 23), Milano 1990, 73-82.

kimagasló példát is említeni ugyancsak a reggeli istentiszteletből, mégpedig az evangéliumi sztihirákat,⁴ amelyek teljes parafrázisai az illető evangéliumi szövegnek.

Talán azt lehet mondani, hogy egy bizonyos szemérmesség miatt nincs kifejezett buzdítás a Szentírás tiszteletére a liturgikus szövegekben. Úgyis tele vannak idézetekkel és utalásokkal, nem lehet, hogy ne tisztelettel és a legnagyobb megbecsüléssel forduljunk a Biblia felé! Ennek illusztrálására szolgálhat az imént említett evangéliumi sztihirák közül az egyik. Megéneklí, hogy miután a feltámadott Jézus megjelent a tanítványainak, megmutatta nekik kezeit és lábait, de még akkor sem hittek feltámadásában, így folytatódik a szöveg: „megnyitád elméjüket az Írások megértésére”.⁵ Tehát maga az Üdvözítő az, aki közel viszi hozzánk a Szentírást. Mint az emmauszi tanítványokhoz, amint egy másik evangéliumi sztihira megfogalmazza: „a prófétáknak felőled szóló jövendöléseit fejtegetéd nekik”.⁶ Illetve még egy harmadik eset is ezt a szemérmességet igazolja: a síri lepedő és a gyoicskendő láttán a feltámadás misztériuma indította hitre a tanítványokat „és megemlékeztek az ezekről szóló Írásokra”.⁷

3. A vonatkozó püspöki rendelkezésekben

A Szentírás liturgikus használatára vonatkozó püspöki rendelkezésekből világosan kitűnik, hogy az Isten ígéje iránti mélyebb, elmélyültebb tiszteletet célozzák meg. Itt az irányában megnyilvánuló gesztusokra most még nem kívánok reflektálni.

1/ Timkó Imre megyéspüspök rendelkezése

Mindenképpen figyelemre méltó, hogy *Timkó Imre* megyéspüspöknek 1984-ben arról kellett rendelkeznie, hogy a papoknak tilos egyénilég változtatni a felolvasott szentírási szövegen. Még akkor sem szabad ezt tenniük, ha a mai fülnek már nehézkes a szöveg. A papnak ki kell

⁴ Szerzőjük VI. Leó császár (†911). Vö. IVANCSÓ, I., *Görög katolikus liturgika*, Nyíregyháza 1999, 254.

⁵ VI. evangéliumi sztihira, in *Dicsérjétek az Urat! Görögszertartású katolikus énekeskönyv. Vasár- és ünnepnapiszent szolgálatok és énekei*, Nyíregyháza 1994, 59. (A továbbiakban: *Énekeskönyv.*)

⁶ V. evangéliumi sztihira, in *Énekeskönyv*, 58.

⁷ VII. evangéliumi sztihira, in *Énekeskönyv*, 60.

választania egy magyar fordítást, és ahhoz kell ragaszkodnia. Ezt kívánja meg az „Isten hozzánk intézett Szava” iránti tisztelet. S az is fontos, hogy így a hívek nem ütköznek meg a „spontán fordításokon”. – Íme, a rendelkezés szövege:

„Minden liturgikus, közösségi istentiszteleten – a Szent Liturgiában, utrenyén, vecsernyén, keresztelésnél, esketésnél vagy temetésen –, ahol szentírási olvasmány szerepel, annak szövegét – tilos egyéni ízlés vagy stílus szerint »modernizálni« vagy »magyarítani«.

– Az Oltártestvérek tetszés szerint használhatják bármely egyháziilag jóváhagyott magyar fordítást, mint pl. a mi saját liturgikus könyveinkben található szövegeket, az ún. Békés-Dallos fordítást, vagy a Szent István Társulat koronkénti szövegeit. Amit azonban a pap kézbevesz, ahhoz a magyar szöveghez ragaszkodják.

– A Szentírás ugyanis »Isten hozzánk intézett Szava« és mint ilyen, értékesebb annál, semhogy azt hevenyészve és egyéni ízlés szerint lehessen alkalmanként megreformálni, vagy azon változtatni.

– Tapasztalati tény, hogy híveink megütközve és elkeseredve észlelik, hogy lassan ahány pap, annyi a szentírási szöveg.”⁸

2/ Keresztes Szilárd megyéspüspök rendelkezése

Egy jó évtized múlva *Keresztes Szilárd* megyéspüspök hasonlóképpen rendelkezett, amikor 1995-ben megfogalmazta, hogy az istentiszteletek folyamán „ragaszkodni kell a szentírási olvasmányok és a liturgikus könyvek jóváhagyott szövegéhez”. Ezt pedig „az Isten Igéjével szemben mindnyájunkat kötelező tisztelet és alázat nevében” kérte a papjaitól. – A teljes szöveg így szól:

„Egyesek arra hivatkoznak, hogy a szöveg régiességét javítják ki egyes kifejezések megváltoztatásával. Mások szinte új fordításban használnak egész mondatokat vagy hosszabb szöve-

⁸ TIMKÓ, I., „254. szám. Liturgikus rendelkezések”, in *A Hajdúdorogi Egyházmegye és a Miskolci Apostoli Kormányosság Körlevelei* [sz. n.] (1984) 5-6. Lásd IVANCSÓ, I., *A magyar görögkatolikuság körlevelében közölt liturgikus rendelkezéseinek forrásgyűjteménye*, Nyíregyháza 1998, 333-334. (A továbbiakban: *Forrásgyűjtemény.*)

geket. Ez a jelenség időnként azt jelenti, hogy tartalmilag is átfogalmazzák és átértelmezik a szövegeket.

[...] A szentírási szövegek fordítása mindenkor egyházi engedélyhez van kötve. Ezért nem fogadható el ezek önkényes, főleg rögtönzött változtatása. El lehet fogadni, hogy az oltári Evangélium szövege sok esetben zavaró, bár a régies szöveg értékét sem szabad lebecsülni, különösen azért, mert szertartási szövegeink nagyjából erre a fordításra utalnak. A régies szövegtől való jogos idegenkedés azonban nem jogosít fel rögtönzött változtatásokra. Nekem személyes véleményem, hogy legalább időnként hasznos a régi szöveg használata, hiszen azt is lehet értelmesen olvasni, és azt a legkönnyebb énekelni. De szükségesnek tartom az új szövegek tudatos használatát. Ebben az esetben azonban kötelezőnek tartom, hogy egy hivatalosan jóváhagyott fordítás szövegéhez hűségesen és következetesen ragaszkodjanak. Az Isten Igéjével szemben mindnyájunkat kötelező tisztelet és alázat nevében kérem paptestvéreimet ennek az elvnek a megfontolására és elfogadására.”⁹

4. A Szentírás iránti tisztelet külső megnyilvánulási formái

Két irányban lehet vizsgálódni a Biblia iránti tisztelet külső megnyilvánulási formáival kapcsolatban. Egyrészt az oltárainkon mindig jelen lévő Evangéliumos könyv külalakja már önmagában is igazolja ezt a tiszteletet. Másrészt pedig a Szentírás felé irányuló gesztusok megfelelőképpen, illetve bőségesen támasztják alá.

1/ Az Evangéliumos könyv formája

Anyaegyházmegyéinkből – főleg a munkácsi és eperjesi egyházmegyéiből – meglehetősen sok egyházközségben maradt fenn gazdagon díszített ósláv nyelvű Evangéliumos könyv. Több helyen különlegesen tisztelik ezeket a könyveket, ragaszkodnak a jelenlétükhöz még akkor is, ha felolvasás már nem történik belőlük. A legtöbbször tűzzománc technikával készített, olykor csak domborított rátétek különleges

⁹ KERESZTES, SZ., „43. szám. Gondolatok és alapelvek liturgikus életünkről”, in *A Hajdúdorogi Egyházmegye és a Miskolci Apostoli Kormányzáság Körlevelei* [sz. n.] (1984) 4-5. – *Forrásgyűjtemény*, 374-375.

díszai az ilyen könyveknek. Általában a feltámadás jelenetét ábrázolják a könyv közepén lévő ovális keretben, a sarkokon pedig a négy evangélista képét helyezik el. – Bizonyára önálló művészettörténeti feldolgozást is érdemelne ez a téma.

Amikor *Miklósy István*, a hajdúdorogi egyházmegye tényleges első megyéspüspöke, püspökké szentelésének tizedik évfordulójára kiadatta az első – és mindez ideig egyetlen – magyar nyelvű Evangéliumos könyvet,¹⁰ akkor különleges gondot fordítottak a külalakjára. Erről már előzetesen is szó volt egyes levelekben.¹¹ Majd a megjelenése közeledtével is tárgyaltak róla egy sajtótudósításban.¹² Aztán több körlevélbeli tudósításban is jelezte a püspök a díszes kiadását.¹³ Végül sajátkezü írásában emlékezett meg róla.¹⁴ A görög katolikus sajtó pedig egy terjedelmes tudósításban mutatva be az Evangéliumos könyvet, szintén szólt róla:

¹⁰ A mű teljeskörű feldolgozásához lásd IVANCSÓ, I., *A magyar görög katolikus egyház Evangéliumos könyve*, (Athanasiana Füzetek 6), Nyíregyháza 2002; illetve ID., „Evangéliumos könyvünk megjelenésének körülményei és az egyházközségek – L’Evangeliario della Chiesa greco-cattolica ungherese” in *Studia Biblica Athanasiana* 7 (2004) 119-135.

¹¹ „Nagy és díszes kiállításban készült magyar nyelvű Evangélium [...] díszes nyomással, nagy ívrétben”. Lásd Papp János 50/1902. számú, 1902. március 3-án kelt levele Lengyel Endre külhelynöknek. *A Hajdúdorogi Külhelynökség Levéltára*, 4. doboz, 3. csomó. – „Megemlékezem ezúttal a h. doroghi alszentszék azon eddigi egyetlen határozatáról, melynél fogva nagy és díszes magyar evangéliumos könyvek kiadásáról fog történni gondoskodás”. Lásd Orosz Pál ajaki esperes-paróchus 1905. február 9-én, 45/1905. számú levelének részlete. *A Hajdúdorogi Külhelynökség Levéltára*, 6. doboz, 1. csomó.

¹² „Készül a magyar evangélium. Egyházi könyveink között egyik legfontosabb az evangéliumos könyv, mely impozáns külsejével oltárainkon némaságában is kifejezésteljes hirdetője vallásunk hitigazságainak [...] minden templomunknak egyik legszebb és legkedvesebb ékessége lesz”. Lásd *Görögkatholikus Tudósító* 23 (1923) 4.

¹³ Miklósy István hajdúdorogi megyéspüspök már 1921-ben arról írt az egyik körlevelében, hogy készül az *Evangéliumos könyvet* is kiadni: „Tervbe vettem... egy nagyobb alakú, díszes kivitelű, magyar Evangéliumos Könyv rövid idő alatti kiadását”. Lásd „1195. Új liturgikon”, in *Hajdúdorogegegyházmegyei Körlevelek* II (1921) 1. – *Forrásgyűjtemény*, 53. – Később pedig így írt: „Minden hitközség merített, fehér papíron, kétszínű nyomással készült, mintegy 50-60 ívnyi terjedelmű, 30x44 cm nagyságú evangéliumot fog kapni arany metszésű, piros chagrin bőrkötésben”. Lásd „300. Az evangélium nyomtatása és árának beküldése”, in *Hajdúdorogegegyházmegyei Körlevelek* II (1925) 5-6. – *Forrásgyűjtemény*, 63.

¹⁴ „Egyházmegyénk megalapításától kezdve leghőbb vágyunk, hogy e könyvet, külsejében is tartalmához s rendeltetéséhez méltó alakban, hazánk édes nyelvén kiállítva, oltárainkon díszlegni lássuk”. Lásd a 18/1925. számú irat, in *Görög Katolikus Püspöki Levéltár* (a továbbiakban: *GKPL*), 86. doboz, 1. csomó.

„A kétszínnyomású könyv a nyomdatechnikának igazi re-meke, melynek ízléses és gondos kiállítása a Jóba Elek nyiregy-házi nyomdát s elsősorban ennek disztingvált ízlésű, lelkiismeretes és szakmájában országos hírű igazgatóját s vezetőségét di-cséri.

Az egyes egyházak, az általuk beküldött vételárért, finom piros chagrin bőrbbe kötött, arany metszéssel és nyomással ellá-tott könyvet fognak kapni...¹⁵

Az új Evangéliumos könyv tehát díszes külső alakkal jelent meg. Ez látható a borítójának, illetve kötésének díszítésében is. Sok esetben felhasználták hozzá a régi díszítéseket.¹⁶ Így már a következő fennkölt szavakkal méltathatta az új könyvet Kozma János:

„Az Oltáriszentség színei alatt ott trónoló nagy Tanító, az is-teni Mester rejtekének ajtaja előtt cícomákban szerény, nekünk mégis nagyszerű és kedves formájú új könyv fekszik: az első magyar liturgikus könyv, a Szent Evangélium...

A könyv külsőleg is igen impozáns. Mintegy 45 cm. magas s arányos szélességű. Papirosa igen finom és erős, a szemnek is kellemes, matt színű merített papír, födele sötét meggypiros

¹⁵ „Az új magyar evangéliumos könyv”, in *Görögkatholikus Tudósító* 12 (1925) 2.

¹⁶ A tiszabüdi paróchus 1925. november 12-én kelt levele jelzi, hogy az elgondolásnak és meghirdetésnek megfelelően ténylegesen volt erre is igény, sőt meg is valósult az új Evangéliumos könyvön a régi díszek felhasználása. Lásd: *GKPL*, 2267/1925. számú irat. – A sajtóban pedig a következő tudósítás jelent meg róla: „Több hitközség előljá-rósága érdeklődött szerkesztőségünkben is az iránt, hogy a régi evangéliumos köny-vek díszeit nem lehetne-e ráalkalmazni az új evangéliumra. Illetékes helyen érdek-lődünk az ügy iránt, s azt az információt nyertük, hogy a régi díszítések fölhasználá-sának nincs semmi akadálya. Már több hitközség be is küldte régi evangéliumát, melyről a díszítések szakértő által szereltettek le s fognak az új könyvre alkalmaztatni. Ez az átszerelési művelet semmi költségbe nem került, kivéve, ha a díszítés hátsó kapcsai letörtek, s így azokat forrasztatni kell; akkor ennek a pár száz koronás munka díjának megtérítése fog kívántatni. Megtudtuk azt is, hogy a könyv új díszekkel is el-látható lesz, ha ezt az illető hitközség idejében bejelenti. Az új díszítés már külön költségbe fog kerülni, melynek mérvére nézve azonban még nem sikerült tájékozódást szerezni.” Lásd „Az új magyar evangéliumos könyv”, in *Görögkatholikus Tudósító* 12 (1925) 2. – „Amelyik hitközség régi evangéliumának díszeit fölhasználtatni kí-vánja, régi könyvét legkésőbb egy héten belül küldje be. Akik új díszeket akarnak al-kalmaztatni, azt is közöljék a jelzett idő alatt.” Lásd *Görögkatholikus Tudósító* 18 (1925) 8.

bőrrel borítva, kereszttel s keretaranyozással díszítve. Metszése arany. A Jóba-cég elismerésre méltó gondnal állította ki a könyvet.”¹⁷

2/ A Szentírás felé nyilvánított gesztusok

Görög katolikus egyházunkban főleg három olyan gesztust lehet kiemelni, melyekben megnyilvánul a Szentírás iránti tisztelet. Ezek a csók, a felállás és az érintés.

a) A csók

A Szentírás, pontosabban az Evangéliumos könyv megcsókolását a szertartásokhoz kapcsolódva a papok többször is végzik. Olykor pedig a hívek is csókkal illetik a könyvet.

A papok esetében többször lehet találkozni az Evangéliumos könyv megcsókolásának gesztusával. Fontos kifejezése ez a tiszteletnek, ugyanis a csók kapcsolatot teremt, illetve közösséget hoz létre, és reprezentálja is ezt a közösséget, s mint ilyen, kifejez valamiféle részesedést, valami lényeginek a közös birtoklását. Amikor tehát az Evangéliumos könyvet csókolja a pap, Krisztust csókolja, mert az evangélium a testet öltött Ige megjelenítője.¹⁸

1. Magyar görög katolikus egyházunk gyakorlatában általánosan jelen van az a tény, hogy a *templom szentélyébe belépő* pap meghajlást végez az oltár előtt, majd megcsókolja az oltárasztalt, utána pedig az oltár közepén fekvő Evangéliumos könyvet. A papok ezt a gesztusorozatot olyankor is elvégzik, amikor nem végeznek szertartást, de valami oknál fogva belépnek a szentélybe. S nyilván az Eucharisztia mellett az Igéjében is jelen lévő Úr iránti tiszteletből teszik ezt.

2. A *Szent Liturgia végzése* folyamán a pap számára többször elő van írva az Evangéliumos könyv megcsókolása. Olykor viszont tényleges előírás nélkül is megteszi ezt. – A Szent Liturgia közelebbi előkészületénél a Liturgikon nem írja elő a pap számára, hogy miután a szentélybe lép, meg kell csókolnia az Evangéliumos könyvet.¹⁹ Viszont a

¹⁷ (KJ.), „Oltáraink a magyar evangélium”. Lásd *Görögkatholikus Tudósító* 3 (1926) 1.

¹⁸ Vö. SZABÓ, I., „A görög katolikus vallásgyakorlat egy gesztusa: a csók”, in S. Lackovits, E. – Mészáros, V. (szerk.), *Népi vallásosság a Kárpát-medencében 5. Konferencia Pápán 1999. június 22-24.*, Veszprém 2001, I. köt., 288. és 292.

¹⁹ Vö. *Liturgikon*, 101.

Szent Liturgia végzésére vonatkozó és mindmáig érvényes legrészlete-
sebb, Dudás Miklós megyéspüspök által 1954-ben kiadott rendelkezés²⁰
előírja ezt a gesztust is az áldozópap számára: A pap „az oltárhoz lép,
megcsókolja az oltárt és az Evangéliumot, kikeresi és megjelöli a szent
liturgián olvasandó evangéliumi szakaszokat és egyéb változó részeket,
majd ismételt meghajlás után az öltözködés helyére megy”.²¹ – A Litur-
gia kezdeténél hasonló az előírás. Tehát a Liturgikon nem tesz említést
arról, hogy a papnak meg kell csókolnia az Evangéliumos könyvet, ha-
nem csak arról szól, hogy az oltárt és a keresztet csókolja meg.²² Viszont
Dudás püspök érvényben lévő rendelkezése²³ ezt is előírja: a pap meg-
csókolja „az Evangéliumot”.²⁴ – Bár egyetlen rendelkezésben sem talál-
ható utalás arra vonatkozóan, hogy a Szent Liturgia kezdő áldásánál,
mikor a pap felemeli az Evangéliumos könyvet és keresztet jelez vele,

²⁰ A püspöki rendelkezés szerint 1955. január 1-jével lépett életbe.

²¹ DUDÁS, M., *Szertartási Utasítások Aranyhajó Szent János liturgiájának ünnepélyes bemutatásához*, Nyíregyháza 1954, 8. (A továbbiakban: *Rendelkezés.*) – Figyelemre méltó, hogy az eperjesi egyházmegye liturgikus gyakorlatát tükröző papi zsolozsmás könyv leírása köztes megoldást hoz, mely talán még jobban kiemeli az Evangéliumos könyv iránt megnyilvánuló tiszteletet, mert azt írja elő, hogy csak a pap csókolja meg azt, a vele szolgáló diakónus nem: „Fölmennek az oltárhoz, a pap megcsókolja az evangéliumos könyvet, a szerpapok az oltárt, kikeresik az olvasásra kerülő evangéliumi szakaszokat, s újabb meghajlás után az oltártól eltávoloznak a diakonikonba vagy sekrestyébe és öltözni kezdenek”. *Dicsérvjétek az Úr nevét! Görögszertartású katolikus ima- és énekeskönyv*, Miskolc 1938, 247. (A továbbiakban: *Zsolozsmás könyv.*) – Mindehhez lásd a részletes bemutatást IVANCSÓ, I., *Az Aranyhajó-liturgia végzésének módja liturgikus dokumentumaink tükrében*, Nyíregyháza 2008.

²² Vö. *Liturgikon*, 109.

²³ Timkó Imre megyéspüspök kifejezetten megerősítette elődje rendelkezését: „Amíg a végleges, az Ap. Szentsek által jóváhagyott és az Egyházmegyei Főhatóság által elrendelt új tipikális és szöveg-recenzió el nem készül senki sem változtathat azokon a szertartási előírásokon és azokon a szövegeken, melyeket b. e. elődöm Miklós püspök 1955-ben használatra elrendelt (lásd 1955-ös Szertartási Utasítás)”. Lásd TIMKÓ, I., „254. szám. Liturgikus rendelkezések”, in *Hajdúdorog egyházmegyei Körlevelek IV* (1976) 4. – *Forrásgyűjtemény*, 302. Valójában a helyzet változatlan maradt Timkó püspök kormányzása alatt: nem adott ki újabb rendelkezést, tehát ez maradt érvényben. – Sőt, Keresztes Szilárd megyéspüspök sem változtatott Dudás püspök rendelkezésén, s igazolta, hogy Timkó püspök „nem módosította az elődje által kiadott rendelkezést”. Lásd KERESZTES, SZ., „43. szám. Gondolatok és alapelvek liturgikus életünkről”, in *Hajdúdorog egyházmegyei Körlevelek* [sz. n.] (1995) 6. – *Forrásgyűjtemény*, 377.

²⁴ *Rendelés*, 12. – A papi zsolozsmás könyv, előzőhöz hasonlóan, itt is jobban hangsúlyozza az Evangéliumos könyv iránti tiszteletet, mert azt írja, hogy azt csak a pap csókolja meg, a diakónusok nem: „Az áldozópap megcsókolja az evangéliumos könyvet”. *Zsolozsmás könyv*, 257.

meg kell csókolnia azt, mégis egyéni buzgóságból sok pap megteszi. Ezt igazolják azok a könyvek, melyek tetején középen látszik a csókolások nyoma. – A kisbemenet végén viszont meg kell csókolnia a papnak az Evangéliumos könyvet, és erről a mozzanatról már a Liturgikon is említést tesz: „A pap megcsókolja a szent Evangéliumot”.²⁵ S valójában ez az első alkalom, hogy ezt a rendelkezést hozza. – Egyéni buzgóságból sok pap esetében megtörténik, hogy a kisbemenet végeztével, mielőtt visszahelyezi a könyvet az oltárra, ismét megcsókolja azt, bár erre vonatkozó rendelkezés nincs a liturgikus könyvekben. – A következő mozzanat a Szent Liturgiában, amikor a pap csókkal illeti az Evangéliumos könyvet, a belőle való felolvasás után történik, amit így ír a Liturgikon: „a pap megcsókolja az evangélium lapját”.²⁶ A rendelkezés hasonlóképpen szól: a pap „az olvasás befejeztével megcsókolja az evangéliumos könyvet”.²⁷ – Az evangélium iránti tisztelet megnyilvánulásának újabb jele, hogy akkor is megcsókolja az Evangéliumos könyvet, amikor a pap előkészíti az áldozatoknak oltárra hozatalát. A Liturgikon egyáltalán nem említi ezt a mozzanatot, de a gyakorlatban mégis általánosan jelen van.²⁸ Dudás püspök rendelkezése pedig megerősíti ezt a gyakorlatot. Sőt pontosan közli az utasító szövegben, hogy mikor kell ezt tennie a papnak: „Nyilatkoztassa ki nekik az igazság evangéliumát! könyörgés közben a pap megcsókolja az evangéliumot s két kézbe fogva az oltár jobb oldalára viszi”.²⁹ – Amikor pedig a papok a Szent Liturgia vége felé az iliton összehajtása után helyére teszik az Evangéliumos könyvet, ismét megcsókolják azt, bár erre szintén nincs utasítás a liturgikus könyvekben. De egyéni buzgóságból megteszik. – A Szent Liturgia végén pedig ismét megtörténik az evangéliumos könyv megcsókolása, bár erről a mozzanatról is csak Dudás püspök rendelkezése szól: az oltár és a kereszt csókolása között a pap megcsókolja „evangéliumot” is.³⁰

²⁵ *Liturgikon*, 116. – Ugyanezt írja elő Dudás püspök is: A pap „a könyvet ismét két kézre fogja, megcsókolja”. *Rendelkezés*, 13.

²⁶ *Liturgikon*, 120. A papi zsolozsmás könyv ezen a helyen is részletesebb utasítást tartalmaz: „A szerepapak most a királyi ajtó elé járulnak. A II. szerepapak az evangéliumot, ott, ahol a fölolvastott szakasz kezdete volt, csókra nyújtja az áldozópapnak, ki a felolvasást a királyi ajtóban állva figyelte. Az áldozópap az evangéliumos könyvet átveszi, megcsókolja a felolvasott szakasznál.” *Zsolozsmás könyv*, 278.

²⁷ *Rendelkezés*, 15.

²⁸ A gyakorlatot alátámasztja: „Az áldozópap megcsókolja az evangéliumos könyvet és jobbfelé, oldalra helyezi”. *Zsolozsmás könyv*, 281.

²⁹ *Rendelkezés*, 16.

³⁰ Vö. *Rendelkezés*, 26.

3. *Egyéb szertartásokon* megcsókolja a pap az Evangéliumos könyvet, ha felolvasott belőle. Ezt akkor is megteszi minden esetben, ha a liturgikus könyvek nem írják elő. A *reggeli istentisztelet* folyamán természetes, hogy miután az oltárról felolvasta az evangéliumot, a pap csókkal illeti az Evangéliumos könyv lapját.³¹ Ugyanígy cselekszik a *paraklisz* végzésekor is.³² A Szentírás iránti tisztelet olyan mély az egyházunkban, hogy a pap a *temetési szertartás* folyamán is megcsókolja a Szerkönyvet ott, ahonnan olvasta belőle az evangéliumot.³³ – Fel lehet sorolni például még a vízszentelést, a búzaszentelést, illetve minden más olyan szertartást, amelyben evangéliumot olvasnak a papok: ezekben egyéni buzgóságtól függően, de legtöbb esetben megcsókolják az Evangéliumos könyvet.

A hívek is kifejezhetik tiszteletüket a Szentírás iránt azzal, hogy bizonyos szertartások folyamán ők maguk is csókkal illethetik, illetve illetik az Evangéliumos könyvet.

1. A *reggeli istentisztelet* kifejezetten tartalmaz egy olyan részt, amelynek a neve jelzi, hogy miről van szó. Az „evangéliumcsókolási sztihirák”³⁴ arra utalnak, hogy míg a nép ezeket éneкли, megcsókolják az Evangéliumos könyvet. És valóban meg is teszik, amint erre utasítás is található a Liturgikonban: „az áldozópap az evangéliumot az ambonon a híveknek csókolásra tartja”.³⁵ Itt különlegesen megnyilvánul a tisztelet és a részesezés gesztusa. Ugyanis a vasárnapi reggeli istentisztelet evangéliuma mindig Jézus Krisztus feltámadásáról szól. A hívek, akik egymás után odajárulnak az Evangélium megcsókolására, szép gesztusukkal kifejezik, hogy valóban elfogadják az elhangzottakat, ragaszkodnak hozzá, és életük részévé kívánják tenni.³⁶ – Ugyancsak ezt valósítják meg – sőt, még közvetlenebbül – a sajátos reggeli istentiszteletben, a Húsvét hajnalán végzett feltámadási szertartásban.

³¹ Nem található erre utalás a *Liturgikon*, 64. esetében.

³² A szertartás önállóan füzetként való megjelentetett formájában sincs utasítás arra, hogy a pap megcsókolja az Evangéliumos könyvet. Lásd Krajnyák Gábor összeállításában *Paraklisz a Boldogságos Szűz Mária tiszteletére Damaszkuszi Szent Jánostól*, Budapest 1930, 14.

³³ Semmi nyom nem található erre vonatkozóan: *Görögkatholikus egyházi szerkönyv (Euchologion)*, Budapest 1964, 84. (A továbbiakban: *Szerkönyv*.)

³⁴ Vö. *Énekeskönyv*, 31-32. Bár igaz, hogy itt csak a szöveg található, maga az elnevezés nem.

³⁵ *Liturgikon*, 65. – Ugyanígy rendelkezik a pápi zsolozsmás könyv is: „a pap az evangéliumot csókolásra nyújtja a híveknek”. *Zsolozsmás könyv*, 118.

³⁶ Vö. IVANCSÓ, *Görög katolikus liturgia* (4. l.áb.), 238.

2. A *parakliszban* szintén megcsókolhatják az Evangéliumos könyvet a hívek. Erre is utasítás található a szertartásban, sőt, még az előzőnél részletesebben is: „A pap az evangéliumot csókolásra kiviszi az ambonra, a nép pedig, mialatt az evangélium csókoláshoz járul, énekl³⁷ az evangéliumcsókolási sztihirákat.

3. *Egyéb szertartások* folyamán is jelen van az Evangéliumos könyv megcsókolása. Az egyik ilyen eset a *betegek kenetének* kiszolgáltatásakor áll fenn. Az olajjal való megkenés után a pap a segédkezővel nyitott Evangéliumos könyvet tart a beteg feje fölé egy imádság közben, majd pedig az imádság végén „az áldozópap az Evangéliumos könyvet a betegnek csókolásra nyújtja”.³⁸ – A másik eset az *áttérő visszavételének* szertartásában van jelen. Miután az áttérő elmondta a hitvallást, az evangéliumra tett kézzel esküt mond. Majd „az áttérő megcsókolja az Evangéliumot”.³⁹ Itt is egyértelműen az a jelentése és jelentősége, hogy az áttérő a csókkal fejezi ki nem csak a tiszteletét a szent evangélium iránt, hanem a vele való közösség vállalását is.

b) A felállás

A tiszteletadásnak ősi kifejezési formája a felállás. Ez az istentiszteleti gesztus is jelen van a szertartásainkban, s kifejezzük vele – többek között – a Szentírás iránti tiszteletünket.

Ugyanis az evangéliumot mindig állva olvassa a pap, és felállva hallgatják a hívek. Bár a napjainkban használatos liturgikus könyvek erre vonatkozó kifejezett utasítást nem hoznak, magától értetődő mindenki számára az a gesztus, hogy feláll.⁴⁰ Pedig a jelenlegi magyar szövegben nincs benne – helytelen fordítás miatt⁴¹ – az „igazhívők” igazi értelme, amikor a paptól vagy a diakónustól ez hangzik el: „Bölcsesség, igazhí-

³⁷ Vö. 32. láb.

³⁸ *Szerkönyv*, 64.

³⁹ *Szerkönyv*, 27.

⁴⁰ A liturgikus oktatásban azonban jelen van. Ehhez lásd IVANCSÓ, I., *Görög katolikus szertartásstan*, Nyíregyháza 2000, 76. „A görög katolikus egyházban az istentiszteletek folyamán a fontosabb részeknél felállással fejezzük ki tiszteletünket. Ilyen esetek a következők: [...] Az evangélium olvasásakor.” *Ibid.*, 79.

⁴¹ Ezt a helytelen fordítást kívánta korrigálni Dudás Miklós megyéspüspök, amikor szövegrevíziót indított el, s a „téves fordításból eredő »igazhívők«” felszólítást ki kívánta hagyni a szövegből. Lásd DUDÁS, M., „A Szent Liturgiáról”, in *Hajdúdorogegyház-megyei Körlevelek II* (1971) 2. – *Forrásgyűjtemény*, 276. A szövegrevízió megakadt, és nem történt változtatás.

vők”.⁴² Csak az első, kéziratban maradt teljes Liturgia-fordításainkban (1793-ban, illetve 1795-ben) találjuk meg az igazi értelmet: „Böltesség, fennállva hallgassuk a Sz. Evangeliumot”,⁴³ illetve: „Böltesség, fenn álva halgassuk a’ Szent Evángyéliomot”.⁴⁴

Azonban a Szent Liturgia folyamán már korábban is kinyilvánítják tiszteletüket a hívek a Szentírás, illetve az evangélium iránt. A kis bemenet folyamán szintén állnak. Bár itt is hasonlóképpen szerepel a diakónusi, illetve papi felszólítás az Evangéliumos könyv felemelésekor és felmutatásakor, annak igazi értelme mégiscsak az, ami a magyar görög katolikus egyház első (kézirat) liturgikus fordításaiban található. Az 1793-as Krucsay-fordításban így: „Böltesség, fenn állók”.⁴⁵ Az 1975-ös Kristfalusi-fordításban pedig a következőképpen: „Böltesség. Fenn-állók”.⁴⁶ Az első nyomtatott szövegben – pontosabban annak harmadik kiadásában pedig (1873-ban) – már az értelmezését is megtaláljuk: „Az evangéliummal körülmenvén az áldozár és a diakonus az evangéliumot fölmutatva a királyi ajtó előtt kiáltja: Ime az Istentől kinyilatkoztatott bölcsesség, az ő szent evangéliuma, melyet Egyenest állva, egyenes szívvel és lélekkel tisztelve mint Istentől adott törvényt szeretettel fogadjunk! Vagy röviden: Bölcsesség! Egyenest!”.⁴⁷

A magyar görög katolikus egyház liturgikus tapasztalata azt is igazolja még, hogy a különleges tiszteletadás jeleként mind az áldozópap, mind a szolgálattevők, mind pedig a hívek állnak minden olyan

⁴² *Liturgikon*, 120.

⁴³ A Krucsay-féle Liturgia-fordításban így olvasható. Faksimile-kiadásban is megjelent Nyíregyházán, 2003-ban: *Krucsay Mihály munkács megyei kanonok 1793-ban készült munkája*.

⁴⁴ A Kritsfalusi-féle Liturgia-fordításnak itt ez a szövege. Lásd „A görög anya-szent-egyháznak Liturgiája, vagy-is isteni-tisztelete Arany-Száju Szent János szerint. Magyarra fordítottat Ungvárt 1795-dik esztendőben”, in SZABÓ, J., *A görög-katholikus magyarság utolsó Kalvária-útja*, Budapest 1913, 476. – Ehhez lásd IVANCSÓ, I., „A Kritsfalusi-féle fordítás és a mai Liturgikon egybevetése – Különös tekintettel a rubrikális részekre”, in *Athanasiana* 2 (1996) 67-68.

⁴⁵ A *Krucsay-féle* fordításban (43. láb.).

⁴⁶ SZABÓ, *A görög-katholikus* (44. láb.), 474; IVANCSÓ, „A Kritsfalusi-féle fordítás” (44. láb.), 65.

⁴⁷ ROSKOVICS, I., *Ó hitű imádságos és énekeskönyv, az egy szent közönséges apostoli Anyaszentegyház napkeleti vagyis görög rendje szerint görög-katholikus keresztények lelki épületére*, Debrecen³ 1873, 89. – Idézi SZABÓ, I., „Álljunk illően, álljunk félelemmel!» Az állás, ülés és térdelés szokásai a magyarországi görög katolikus vallásgyakorlatban”, *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve XLIII.* (különlenyomat), Miskolc 2004, 665.

esetben, amikor a különböző szertartások folyamán evangélium felolvasása történik.

c) Az érintés

Hogy milyen nagy jelentősége van a vallásos jellegű érintéssel való tiszteletadásnak általában, ahhoz elegendő csak a máriapócsi „értetközésre” gondolni. Habár ma már nem érinthetik a hívek magát a kegyképet – mint a II. világháború előtt –, legalább a közelébe férközzenek, s megcsókolják a kegykép alatt lévő kis képet, s gyakran meg is simogatják. Mert az érintés közvetlen kontaktust jelent, melyből fensőbb erőt, kegyelmet remélnék.

A Szentírás iránti tiszteletadásban is hasonlóképpen jelentkezik az érintés. Magyar görög katolikus egyházunkban több területen is találkozunk ezzel a gesztussal.

Bár a liturgikus könyveink sehol nem szabályozzák, a templom körüli *körmenetek* folyamán az egyházközség legtekintélyesebb férfiai, rendszerint a gondnok viszi a díszes Evangéliumos könyvet.⁴⁸ S milyen megtiszteltetés ez számára! Megérintheti, viheti a szent könyvet a körmenetben!

A házasságkötés szertartásában szintén jelen van az Evangéliumos könyv megérintése: miután az esküre a „jegyesek letérdelnek, jobb kezüket az Evangéliumra teszik, az áldozópap pedig epitrakelionnal egyesíti kezeiket”.⁴⁹ Milyen kifejező gesztus ez! Igaz, hogy a magyar – pontosabban a Kárpát-medencei – görög katolikus egyház sajátossága a házasságkötés szertartásában az eskü, mely a jozefinizmus korától van itt jelen. De milyen kár lenne kihagyni! Különösen akkor, amikor a házasság és házasságkötés értéke hatalmas mértékben devalválódott. A házasságot kötők azzal (is) erősíthetik egymásnak szóló, egy életre való elköteleződésüket, hogy az Evangéliumos könyvet érintve, Jézus Krisztus örömhíréből erőt merítve teszik ezt. – S különösen nagy jelentősége van ennek a gesztusnak azokban a tradicionálisan vallásos görög katolikus

⁴⁸ Így van ez a *templombúcsúk* alkalmával, amikor négy evangéliumot olvas belőle a pap a négy égtáj felé, s ezért viszi a gondnok az Evangéliumos könyvet. De ugyanígy történik Húsvét hajnalán a *feltámadási szertartásban* is, amikor a körmenet végén a templomajtóból történik a feltámadási evangélium felolvasása a gondnok által vitt Evangéliumos könyvből. – Vagy lehet még említeni a *vízszentelési*, illetve *búzaszentelési körmeneteket* is, ahol szintén a gondnok viszi a könyvet.

⁴⁹ Szerkönyv, 37.

egyházközségeken, ahol még őrzik az ószláv nyelvű, díszes Evangéliumos könyvet. Nem is történhet az új könyvre az eskü, csak erre.

Az áttérő visszavételének szertartásában ismét jelentőséget kap az érintés gesztusa, amely a Szentírás iránt megnyilvánuló tiszteletet fejezi ki. Miután az áttérő letette a hitvallást, illetve mielőtt megcsókolja az Evangéliumos könyvet, a kezével megérinti azt. Milyen tisztelettel kell megérintenie az igaz hit tanítását tartalmazó, üdvözítő Evangéliumot! Mindezt megfogalmazza a hitvallás is, de a megpecsételése éppen akkor történik, amikor „az áttérő jobbjával az Evangéliumot érinti és így fejezi be: *Úgy segítjen engem az Isten és szent Evangéliuma*”.⁵⁰

4. Összegzés

Magyar görög katolikus egyházunkban több szinten van jelen a Szentírás tisztelete, s ezen belül is különösképpen a szent Evangéliumé. Az igaz, hogy a liturgikus könyvekben nem található olyan szöveg, amely kifejezetten a Biblia tiszteletéről szólna, vagy arra buzdítana. Ám áttételesen annál inkább megtalálható ez a tisztelet: hiszen liturgikus szövegeink egyrészt hatalmas mértékben használják fel a Szentírást konkrét idézetek formájában, különösen akkor, amikor felolvassunk belőlük; másrészt pedig folyamatosan a szentírási szövegekre alapoznak. Azt lehet mondani, hogy liturgikus szövegeink szemérmesen kezelik ezt a témát: annyira elárasztja a Szentírás jelenléte őket, hogy nem is kell külön erre buzdítaniuk.

Az egyházmegyei körlevelekben megjelent liturgikus vonatkozású püspöki rendelkezésekben viszont már megtalálható ez a buzdítás: a Szentírás szövegének tiszteletére szólítanak fel. Püspökeink óvnak attól, hogy a papok az általuk régiesnek, archaikusnak tartott szövegeket spontán módon változtatgassák a felolvasás közben. A Biblia – mint Isten igéje – iránti tisztelet megköveteli, hogy tiszteletben tartsuk a szövegét is.

Témánkra vonatkozóan a legbőségesebb anyagot a Szentírás iránti tisztelet külső megnyilvánulási formáiban találjuk. Mindenekelőtt az oltárainkon állandóan jelen lévő Evangéliumos könyv külső alakja igazolja ezt. Amikor Miklósy István megyéspüspök – szentelésének tizedik évfordulójára – kiadatta, különleges gondot fordított mind a könyv nyomtatott szövegének szépségére, mind pedig a könyv borításá-

⁵⁰ Szerkönyv, 27.

ra, illetve rátétekkel való díszítésére. – Ez már önmagában is bizonyítja a Szentírás iránti tiszteletet.

A Szentírás felé nyilvánított gesztusok pedig még bőségebb tanúságot szolgáltatnak arra, hogy milyen nagy tisztelettel veszi körül magyar görög katolikus egyházunk a Szentírást, illetve az Evangéliumos könyvet. Az áldozópapok minden alkalommal megcsókolják a könyv lapját, miután felolvastak belőle a különböző istentiszteletek folyamán. Egyes alkalmakkor a hívek számára is lehetséges ez, illetve elő is van írva, főleg a reggeli istentiszteletben és a parakliszban. A pap is, a hívő is, az Isten igéjével, a Jézus Krisztus örömhírével való bensőséges közösségét igazolja azáltal, hogy ezzel a gesztussal illeti az Evangéliumos könyvet. Az Isten igéjének felolvasása és meghallgatása közben is az egyik legősibb és legmélyebb tiszteletadási formát nyilvánítjuk: ez pedig a felállás gesztusa. Végül az érintésben is ez jut kifejezésre. Kiváltságos és megtisztelő feladat, hogy az egyházközség gondnoka úgy érintheti az Evangéliumos könyvet, hogy a körmenetekben ő viheti azt. De egyéb, kifejezetten előírt alkalmakkor más hívek is kifejezhetik tiszteletüket és szeretetüket a Szentírás iránt azzal, hogy megérintik.

SOLTÉSZ JÁNOS

ÖSSZEGZÉS ÉS ZÁRSZÓ

Megnyitó gondolataiban Kocsis Fülöp püspök úr érzékeltette, hogy mennyire fontos látni, tudatosítani, hogy liturgikus hagyományunk milyen mélyen a Szentírásban gyökerezik, e háttér nélkül érthetetlen lenne. A Szentírással való kapcsolat feltárása tehát kiemelten fontos feladat. Jogosan kíséri nagy érdeklődés az olyan jellegű szimpozionokat, ahol az előadások nem csak felszínesen, hanem tudományos szempontokat is felhasználó mélységben elemzik a Szentírás használatát liturgikus szövegeinkben.

A „Liturgikus perikópák és a biblikus háttérű liturgikus szövegek mint a katekumenátus útjelzői” címmel dr. Obbágy László tanszékvezető tanár tartott előadást. Rámutatott, hogy a katekumenátust mint ókori hitoktatási modellt felhasználva, a mai egyházi gyakorlat törekszik visszaállítani ezt az intézményt, hogy az alapszentségek vételéhez méltó előkészülettel járulhassanak a jelöltek. Erős hangsúlyt kap az a gondolat is, hogy minden katekézist járjon át a katekumenátus jellege. De kérdés, hogyan történjen annak megújítása? Kézenfekvő lenne az anyag és a módszer tekintetében is alapul venni liturgiánk szerkezetét, különösképp a Bazil-liturgiát, mely kiemelten őrzi a katekumenátus emlékét. S ez alapján akár egyházi évünk felépítése, akár a Triódion – Pentekosztáron kerete jelenthetné a kijelölt időszakot a felkészülésre. Mindkét időszakban a bibliai perikópák olyan gazdagságával találkozunk, melyek biztosítják a szentségekre való felkészülés részleteinek megismerését is. S mivel mindent a húsvéti öröm, az evangélium öröme jár át, a keret is biztosított, hogy az egyház által közvetített alap, az Istennel való állandó kapcsolat gyújtópontja maradjon. Fel kell figyelni arra is, hogy a római katolikus egyház szertartásunk alapján fogalmazza meg a katekumenátus vázlatát. Talán ez is biztatás egyházunk számára, hogy ezen irányvonalak, értékek mentén kell kialakítani a katekumenátus rendjét.

„A húsvéti kánon biblikus tartalma” cím dr. Bohács Béla az Eperjesi Egyetem dékánja előadását jelöli. A kánon a „Feltámadás napja” örömétől átítatva már megidézi, és új tartalommal egészíti ki „Jahve napja” ószövetségi fogalmát. Jelzi, hogy „új szövetség” ideje elérkezett,

s ennek fényében számtalan ószövetségi és újszövetségi szentírási mozzanat, személy, esemény – a Teremtés könyvétől a Jelenésekig – válik előképpé, kap teljesebb, esetleg új tartalmat az új Pászka, vagyis Krisztus dicsőséges feltámadásával s a halál felett aratott győzelmével. Az egész kozmosz, „az egek és a föld”, „mindenek” hordozzák a boldog örvendezést. S miközben részletesen elbeszéli az ódák a kereszthalál utáni történeteket s azok teológiai értelmét, maga a személy is, mintha Szentírást olvasna, úgy kerül hatása alá az üdvösségtörténet legfontosabb eseményének, s döbben rá: milyen felfoghatatlanul nagy ajándék, hogy ez értünk történt, hogy részesei lehetünk, s milyen csodálatos az isteni gondolatvilág, mely feltárul előttünk, s mekkora erőt ad, hogy a Szentírás igaz üzenet, szavai Jézusban beteljesülnek.

„Az Aranyszájú-anafora biblikus vonatkozásai”-ról Nyirán János diakónus szólt előadásában. Az anafora az „imádságok imádsága”. Az egyház közösségében alakult ki. Bár szó szerint nincs meg a Szentírásban, de háttere az Írás és a zsidó liturgia. Az üdvösségtörténet eseményei jelennek meg benne. Jellegzetes Ószövetségből vett izajási idézet a Triszhagion, a próféta meghívásából. Az „Úr dicsősége az ő szent helyén” gondolat Ezekiel prófétát idézi meg. Az előadó a szentírási háttér vizsgálatának fontosságát példán is bemutatta, mely szerint egy látszólag jelentéktelen tartalmú kifejezés súlya megsokszorozódhat. Pl. a „sztómen kallósz” anafora előtti közvetlen felszólítás jelentése hordozza a paradicsomi állapotba való felemelkedést, s ezért kell „szépen állni”, „illően állni”. E bevezetés aláhúzza az anafora jelentőségét és sugallja: „jó nekünk itt lenni”, amint – hasonlóképp – a Tábor hegyén érezték magukat az apostolok. Az anafora szerkezeti elemzése egyértelműen azt igazolja, hogy minden a mennyei liturgiában való részvételt szolgálja. Az anaforát a liturgikus gyakorlat alakította ki, mélyen a Szentírásra építő imádság, szövegeinek megértését a konkrét szentírási háttérvizsgálatok teszik teljesebbé.

„Khrüszosztomosz Szent Pál-homiliáinak továbbélése a görög egyházban” címmel dr. Orosz Atanáz szerzetes atya előadását hallhattuk. Szent Pált az első században is idézték, de Szent Atanázzal kezdődött és Aranyszájúnál érte el csúcát a páli gondolatok használata, aki 250 homiliát írt leveleiből, s már életrajzát is fontosnak tartotta. Pálhoz hasonlóan neki is nagy empátiája volt mások gondjainak megoldása irányában. Ez különösen érezhető az első Korintusi levélhez írt kommentárjaiban. Több egyházatyá írt kommentárokat Pál leveleihez, de közülük a legteljesebb és legmélyebb az Aranyszájúé. Az előadó kiemelte még

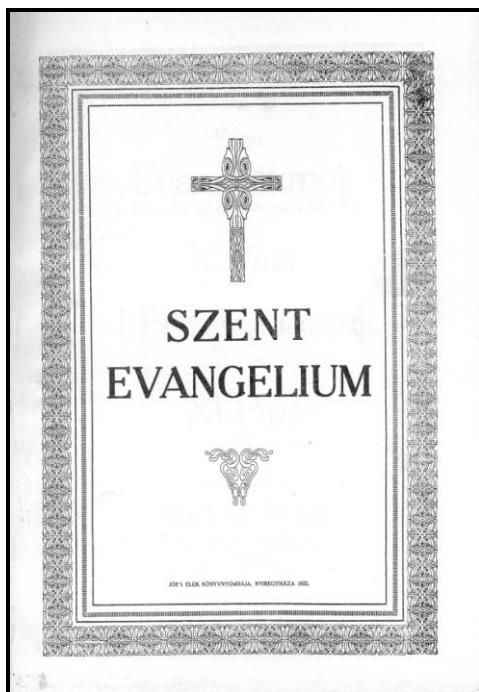
Damaszkuszi Szent János és Photiosz pátriárka kommentárjait. Ez utóbbi az önálló értelmezés miatt nagy jelentőségű. Nikodémosz figyelmeztetését is érdemes megfogadni: a templomból hazatérve a páli szakaszhoz írt kommentárt is el kellene olvasnia mindenkinek. Ez buzdítás általánosan is a Szentírás olvasására, amit nem szabad elhanyagolni, hiszen a „Szentírás a kristálytisztá ivóvíz-forrás a mélységből.”

Dr. Ivancsó István a Liturgikus Tanszék vezetője előadásának címe: „A Szentírás tisztelete a Magyar Görög Katolikus Egyház liturgikus hagyományában”. Bevezetőjében rámutatott a szimpozion témájának motivációjára, mely a Biblia Évének meghirdetése volt. Három szempontból kívánta vizsgálni a témát: 1. azon liturgikus szöveghegyek áttekintése, melyekben a Szentírás szerepel; 2. a témára vonatkozó püspöki rendelkezések összegyűjtése; 3. a Biblia iránti tisztelet külső megnyilvánulási formáinak összefoglalása. Liturgikus szövegeink mérhetetlenül gazdag biblikus tartalommal rendelkeznek, pl. a reggeli istentisztelet kánonjai vagy evangéliumi sztihirái, s a sztihirák általában számtalan esetben az evangéliumi szövegek parafrázisai. A püspöki rendelkezések a szentírási szövegek változtatás nélküli felolvasását, illetve a liturgikus könyvek jóváhagyott szövegeihez való ragaszkodást szorgalmazzák. Az előadás legerjedelmesebb része a Szentírás iránti tisztelet külső megnyilvánulási formáival foglalkozik, elemezve ősi liturgikus szokásokat. Kiindul az oltárainkon állandóan jelen lévő Evangéliumos könyv tiszteletet parancsoló, általában igen díszes kiállításából. Három gesztust említ meg: aki az evangéliumos könyvet megcsókolja „Krisztust csókolja”, mert az a tetet öltött Ige megjelenítője; a tiszteletadás ősi formája a felállás, az evangélium felolvasását mindig felállva figyelik; az érintésnek pedig különleges jelentése van, pl. a házasságkötés szertartásában, amikor nyomatékosítja a fiatal pár eskütételét.

Az előadásokat végighallgatva igen gazdag gondolati csokrot kaphatott a hallgatóság annak megértéséhez, hogy a Biblia iránytű az ember életében, s mennyire iránytű volt már liturgikus hagyományunk megszövegezésének idejében is. Emellett a jelen szimpozion három különböző célnak is eleget tett: 1. A Biblia évében a Szentírásra, annak liturgikus jelentőségére ráirányította a figyelmet. 2. A Szent Pál évhez kapcsolódott Pál apostol gondolatainak Khrüszosztomosz általi továbbélésének fejtegetése. 3. S nem utolsó sorban a Magyar Tudomány Napját is megtisztelte ez a tudományos igényű összejövetel főiskolánkon. A szimpozionhoz még a Bibliával kapcsolatos kiállítás is kapcsolódott, melyben láthatóak voltak legértékesebb Szentírásaink.

Köszönet az előadóknak és a szervezőknek, akik ezt a szimpoziumot eltervezték, és a hallgatóság lelki gazdagodására meg is valósították.

VIII. Liturgikus Szimpozion

a Biblia Évében
a Szentírásnak
görög katolikus egyházunkban való használ-
latáról

2008. november 13-án
a Hittudományi Főiskola dísztermében.

A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia 2008-ra meghirdette a Biblia Évét. A magyar katolikus egyházban sok rendezvényt szerveztek már ennek kapcsán. Görög katolikus egyházunkban is jónéhány esemény volt már a Biblia Évében.

Közvetlenül adódik a lehetőség és feladat, hogy Liturgikus Szimpozionunknak is ez a téma legyen a vezérfohalya. Egyrészt ugyanis - a püspök atyák szándéka szerint - szeretnénk ráirányítani a figyelmet Isten kinyilatkoztatott tanításának a fontosságára. Másrészt viszont azt is szem elé igyekszünk állítani, hogy Isten ígéje hogyan jelenik meg az egyház élő közösségében, a liturgiában. Hiszen éppen ez a megszületési közege, mondhatni: a bölcsője.

Az eddigi szimpozionok tematikusak voltak: nagyrészt görög katolikus egyházunk egy-egy liturgikus kiadványához kötődtek. Voltak azonban olyanok is, amelyeket egy-egy esemény emlékére, évfordulójára szerveztünk. A mostani rendezvény ez utóbbiak sorába illeszkedik, bár nagyobb körben: a Biblia Éve nem csak görög katolikus egyházunkra, hanem az egész magyar katolikus egyházra vonatkozik.

A rendezvény előadásainak témái megmaradnak a bizánci egyház szellemiségének keretein belül. Reményeink szerint ráirányítják a figyelmet éppúgy az ősi közös értékekre, mint a mai használatuk fontosságára.

„Gyermekkorod óta ismered a Szentírást: az képes arra, hogy a Krisztus Jézusba vetett hit által az üdvösségre oktasson téged” (2Tim 3,15).

A szimpozionat a Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Liturgikus Tanszéke rendezi a Biblia Éve alkalmából 2008. november 13-án.

Program

Mennyei Király - Közös ének

15.00 - **Megnyitó** - Kocsis Fülöp püspök úr

15.10 - *Liturgikus perikópák és biblikus háttérű liturgikus szövegek mint a katekumenátus útjelzői* - Dr. Obbágy László tanszékvezető, Nyíregyháza

15.30 - *A húsvéti kánon biblikus tartalma* - Dr. Habil. Bohács Béla dékán, Eperjesi Egyetem

15.50 - *Az Aranyszájú-anafora biblikus vonatkozásai* - ThLic. Nyirán János diakónus, Nyíregyháza

16.10 - *Khrüszosztomosz Szent Pál-homíliáinak továbbélése a görög egyházban* - Dr. Orosz Atanáz, Nyíregyháza

16.30 - *A Szentírás tisztelete a magyar görög katolikus egyház liturgikus hagyományában* - Dr. Ivancsó István liturgikus tanszékvezető, Nyíregyháza

16.50 - **Diszkusszió**

17.00 - **Összefoglalás és zárszó** - Dr. Soltész János főiskolai rektor

Valóban méltó - Közös ének

A 2008. november 13-án, a Hittudományi Főiskola dísztermében (Nyíregyháza, Bethlen G. u. 13-19.) rendezett szimpozionra tisztelettel meghívjuk és várjuk.

Liturgikus Tanszék

Cím: 4401 Nyíregyháza, Pf. 303. – **E-mail:** ivancsoi@atanaz.hu

**A szimpozionhoz kiállítás
csatlakozik, mely a földszin-
ten megtekinthető.**

A SZIMPOZIONON RÉSZT VEVŐK NÉVSORA
(A hallgatóinkon kívül)

Bacsó János	–	Tiszaeszlár
Gánicz Endre	–	Kótaj
Gánicz Endre ifj.	–	Nyíregyháza
Gorcsa György	–	Tokaj
Hamza Bertalan	–	Nyíregyháza
Hollós János dr.	–	Téglás
Horváth Tamás	–	Nyíregyháza
Iski István	–	Gávavencsellő
Kiss Attila	–	Nyíregyháza
KOCSIS FÜLÖP püspök	–	Nyíregyháza
Kruppa Tamás	–	Nyíregyháza
Lakatos László	–	Nyíregyháza
Maklár Ákos	–	Anarcs
Obbágy Miklós	–	Miskolc
Obbágy Veronika	–	Nyíregyháza
Oláh Miklós	–	Hajdúszoboszló
Orosz-Tóth György	–	Nagyhalász
Papp-Ináncsy Ágnes	–	Nyíregyháza
Petrasevits Dénes dr.	–	Encs
Polyák Péter	–	Baktakék
Polyák Imre	–	Garadna
Seszták István dr.	–	Nyíregyháza
Soltész János dr.	–	Nyíregyháza
Szabó Roland	–	Kány
Szarka János dr.	–	Miskolc
Szaploneczay Györgyné	–	Nyíregyháza
Tariska Eszter	–	Debrecen
Vatamány Sándor	–	Érpatak
Vincze Krisztián	–	Nyíregyháza
Zolcsák István	–	Nyírcsászári
X. Y.	–	X.

TARTALOM

Kocsis Fülöp: Megnyitó	5
Obbágy László: Liturgikus perikópák és biblikus háttérű liturgikus szövegek mint a katekumenátus útjelzői	7
Bohács Béla: A húsvéti kánon biblikus tartalma	19
Nyirán János: Az Aranyszájú-anafora biblikus vonatkozásai	31
Orosz Atanáz: Aranyszájú Szent János Szent Pál-homiliáinak továbbélése a görög egyházban	33
Ivancsó István: A Szentírás tisztelete a magyar görög katolikus egyház liturgikus hagyományában	45
Soltész János: Összegzés és zárszó	61
A szimpozionon részt vevők névsora	69
Tartalom	71
A „Liturgikus Örökségünk” sorozat füzetei	73

A „LITURGIKUS ÖRÖKSÉGÜNK” SZOROZAT FÜZETEI

- I. Ivancsó, I. (szerk.), *Liturgikus örökségünk I. Az első magyar nyomtatott Liturgikon megjelenésének 120. évfordulójára 2002. április 18-án rendezett szimpozion anyaga*, (Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Liturgikus Tanszék 8.), Nyíregyháza 2002, 57 p. ISSN 1785-2722 ISBN 963 212 806 0
- II. Ivancsó, I. (szerk.), *Liturgikus örökségünk II. A Krucsay-féle liturgiafordítás faksimiléje kiadásának alkalmából 2003. október 30-án rendezett szimpozion anyaga*, (Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Liturgikus Tanszék 10.), Nyíregyháza 2003, 67 p. ISSN 1785-2722 ISBN 963 212 812 5
- III. Ivancsó, I. (szerk.), *A 125 éve alakult hajdúdorogi liturgikus fordító bizottság utolsó műve, a Danilovics-énekkönyv megjelenésére 2004. április 29-én rendezett szimpozion anyaga*, (Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Liturgikus Tanszék 11.), Nyíregyháza 2004, 92 p. ISSN 1786-2639 ISSN 1785-2722 ISBN 963 8665 033
- IV. Ivancsó, I. (szerk.), *A Paraklisz önálló megjelentetésének centenáriumára 2005. április 29-én rendezett szimpozion anyaga*, (Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Liturgikus Tanszék 12.), Nyíregyháza 2005, 92 p. ISSN 1786-2639 ISSN 1785-2722 ISBN 963 86650 4 1
- V. Ivancsó, I. (szerk.), *A vatikáni magyar nyelvű Szent Liturgia 40. évfordulója alkalmából 2005. november 17-én rendezett szimpozion anyaga*, (Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Liturgikus Tanszék 13.), Nyíregyháza 2005, 60 p. ISSN 1786-2639 ISSN 1785-2722 ISBN 963

- VI. Ivancsó, I. (szerk.), *Liturgikus örökségünk VI. A Boksay-Malinics Irmológion megjelenésének 100. évfordulója alkalmából 2006. november 16-án rendezett szimpozion anyaga*, (Liturgikus Tanszék 16.), Nyíregyháza 2006, 68 p. ISSN 1786-2639 ISSN 1785-2722 ISBN-10: 963-87101-6-0 ISBN-13: 978-963-87101-6-1
- VII. Ivancsó, I. (szerk.), *Liturgikus örökségünk VII. Az első nyomtatott Apostolos könyvünk kiadásának 125. évfordulója alkalmából 2007. május 3-án rendezett nemzetközi szimpozion anyaga*, (Liturgikus Tanszék 17.), Nyíregyháza 2006, 88 p. ISSN 1786-2639 ISSN 1785-2722 ISBN 978-963-87101-7-8
- VIII. Ivancsó, I. (szerk.), *Liturgikus örökségünk VIII. A Biblia Évében a Szentírásnak görög katolikus egyházunkban való használatáról 2008. november 13-án rendezett szimpzion anyaga*, (Liturgikus Tanszék 17.), Nyíregyháza 2008, 74 p. ISSN 1786-2639 ISSN 1785-2722 ISBN 978-963-87809-7-3